

O'zbekistan Respublikasi' Xali'q bilimlendiriw ministrliqi

A`jiniyaz ati`ndag`i' No`kis ma`mleketlik pedagogikali'q instituti'.

Tariyx fakul`tetini

Allambergenov Mirbek Tolbaevichin`

PITKERIW QA`NIGELIK JUMI'SI'

**Milliy, regionalli'q ha`m uli'wmainsani'y qa`driyatlardi'n` birligi ha`m
oni'n` ja`miyet ha`m insan turmi'si'ndag`i' a`hmiyeti**

Ilimiy basshi'si'

f.i.k..R.Seytnazarov

No`kis-2016

Pitiriwshi talaba Allambergenov Miyirbektin` «Milliy, regionalli'q ha'm uli'wmainsani'y qa'driyatlaridn` birligi ha'm onin` ja'miyet ha'm insan turmi'sindagi' a'hmiyeti» temasi'ndagi' pitkeriw qanigelik jumi'si' «Milliy ideya, ruwxilyi'q tiykarlari' ha'm huqi'q ta'limi» kafedrasi'ni'n` 2016 ji'l «_____» _____ ku'ngi «_____» sanli' protokoli' tiykari'nda ma'mleketlik attestatsiya komissiyasi'ni'n` qorg`awi'na jiberiwdi usi'ni's etedi.

«Milliy ideya, ruwxilyi'q
tiykarlari' ha'm huqi'q ta'limi»
kafedrasi' basli'g'i':

A.Embergenov

Pitiriwshi talaba Allambergenov Miyirbektin` «Milliy, regionalli'q ha'm uli'wmainsani'y qa'driyatlaridn` birligi ha'm onin` ja'miyet ha'm insan turmi'sindagi' a'hmiyeti» temasi'ndagi' pitkeriw qanigelik jumi'si' «Milliy ideya, ruwxilyi'q tiykarlari' ha'm huqi'q ta'limi» kafedrasi'ni'n` 2016 ji'l «_____» _____ ku'ngi institut rektori'ni'n` «\_\_\_\_\_» sanli' buyri'g'i' menen ma'mleketlik attestatsiya komissiyasi'na qorg`awg`a jiberildi.

Ma'mleketlik attestatsiya komissiyasi' qarari' menen Allambergenov Miyirbektin` pitkeriw qanigelik jumi'si'na _____ ball qoyi'ldi'.

Tema: “Milliy, regionalli’q ha`m uli’wmainsani’y qa`driyatlardi’n` birligi ha`m oni’n` insan turmi’si’ndag`i’ orni’»

Kirisiw

I’-bap: Milliy, regionalli’q uli’wmainsani’y qa`driyatlarg`a ilimiy analiz jasaw

§1. Milliy, regionalli’q qa`driyatlardi’n` o`z-ara baylani’si’

§2. Uli’wmainsani’y qa`driyatlardi’n` g`arezsizlik jag`dayi’nda milliy ha`m regionalli’q qa`driyatlarg`a ta`sirinin` ku`sheyip bari’wi’

I’I’-bap: Milliy g`a`rezsizlik ha`m uli’wmainsani’y qa`driyatlardi’n` uyg`i’nlasip bari’wi’ni’n` jedel rawajlani’wg`a ta`siri

§1. Milliy qa`driyatlar, oni’n` o`zlikti an`lawdag`i’ a`hmiyeti

§2. Ni`zam u`stinligi, demokratiyalar uli’wmainsani’y qadriyatlar ja`miyettin` turaqli’ jedel rawajlani’wi’ni’n` ku`shli faktorlari’

§3. G`a`rezsizlik ha`m demokratiya insan erkinligi, insanni’n` ku`sh-qu`dretinin` deregi

Juwmaqlaw

Paydalani’lg`an a`debiyatlar

Kirisiw

Du`n`yali`q rawajlani`w milliy, regionalli`q, uli`wmainsani`y qa`driyatlardi` basshi`li`qqa ali`wdi` talap etpekte. Sebebi rawajlani`wdi`n` globallasi`w ha`m integratsiyalasi`w protsessleri menen tikkeley baylani`sli` boli`p barmaqta.

Bul protsessti teren` tu`singen O`zbekistan Prezidenti İslam Karimov «Ma`mleket g`a`rezsizligi tasti`yi`qlang`annan keyin O`zbekistan ha`m Orta Aziyadag`i` basqa respublikalardi`n` ruwxı`y, diniy u`rp-a`detleri ha`m da`stu`rleri boyi`nsha jaqi`n bolg`an Aziyadag`i` musi`lman shi`g`i`si`na tiyisli ma`mleketler menen tikkeley baylani`slar ornati`w imkaniyatlari` qolg`a kirgizildi». Tili jaqi`n bir-birine tuwi`sqan xali`qlar menen birge islesiwdi joqari` da`rejege koteriw ha`m bekkemlew ha`m o`z-ara hu`rmet printsipleri tiykari`nda du`n`ya xojali`q baylani`slari` sistemasi`na kirip bari`wi`na mu`mkinshilik beredi. Orta Aziya regionı`ni`n` xali`qlari` Evropa mdeniy du`n`yasi` menen eki yari`m mi`n` ji`ldan aslam waqi`tlar dawami`nda ha`zirgi waqi`tta o`z-ara baylani`si`p jasap kelmekte. Bu`gingi ku`nde Amerika qurama shtatlari` Germaniya, İspaniya, Frantsiya, İtaliya ha`m basqada jetekshi rawajlang`an ma`mleketler menen ten` huqi`qli`, birge islesip kelmekte. O`zbekistan - o`zine ta`n g`a`rezsiz modeli dep ta`n ali`ng`an o`zine sa`ykes rawajlani`w joli`, oni`n` tiykarg`i` printsipleri Prezidentimiz basshi`li`g`i`nda islenip shi`g`adi`, oni`n` tiykarg`i` strategiyasi` belgilep berildi. Bul kontseptsiyada O`zbekistan rawajlang`an ma`mleketlerdin` bazar ekonomikasi`na o`tiw ta`jriybesi, o`zimizdin` bastan keshirgen o`tmish si`naqlari`, sabaqlari` xalqi`mi`zdi`n` ku`ndelikli turmi`s ta`rizi, intellektual potentsiali` tiykar etip ali`ndi`.

Prezidentimiz islep shi`qqan rawajlani`wdi`n` «o`zbek modeli» oni`n` mazmuni` ja`miyettin` evolyutsion ta`riypin, reformalardi` basqi`shpa-basqi`sh, izbe-iz ali`p bari`wdi` na`zerde tutadi`.

Rawajdi`n` «o`zbek modeli» milletimizdin` da`stu`rlerin, milliy regionalli`q qa`driyatlari`n mentalitetine su`yenip ja`miyetti reformalasti`ri`wda du`n`ya ta`jriybesinde si`nalg`an teren` ilimiy tiykarlang`an uli`wmainsani`y

demokratiyalıq, ni'zam u'stinligi, gumanizm printsiplerine, insang'a bag'darlani'wshi'li'q printsiplerine tiykarlang'an.

Rawajlani'wdi'n` «o'zbek modelin» de sa'wlelengen bes printsiipi milliy, regionalli'q, uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` birligine, uyg'i'nlası'wi'n o'z ishine aladi'.

Usi' printsipti basshi'li'qqa ali'p men o'zinnin` bakalavr pitkeriw qa'nigelik jumi'si'mni'n` temasi' etip «Milliy regionalli'q ha'm uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` birligi ha'm oni'n` insanha'm ja'miyet turmi'si'nda orni' ha'm a'hmiyeti» degen temani' tan'ladi'm.

Qa'nigelik pitkeriw jumi'si'm kirisıw, eki bap alti' paragraf, juwmaqlaw bo'limi, paydalang'an a'debiyatlar diziminen ibarat.

Bakalavr pitkeriw jumi'si'mni'n` kirisıw bo'liminde tan'lang'an temamni'n`: milliy, regionalli'q, uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` demokratiyalıq reformalardi' jedel teren'lestiriwdegi orni' ha'm a'xmiyeti ashi'p berildi.

Jumi'sti'n` birinshi, ekinshi baplari'nda milliy, regionalli'q uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` dialektikalı'q birligi, g'arezsizlik, demokratiya insan erkinligi en` a'hmiyetli faktor si'pati'nda O'zbekistanni'n` rawajlang'an ma'mleketler arasi'nan joqari' ori'ndi' ali'wi'na imkaniyat beretug'i'ni'n ha'r ta'repleme tiykarlap berildi.

Jumi'sti'n` juwmaqlaw bo'liminde milliy, regionalli'q ha'm uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` birligin, olardi'n` bir-birin bayi'ti'wdi'n` dialektikasi' ashi'p berilip uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n`: demokratiya, erkinlik, turaqli'li'qti'n` saqlani'wi'ndag'i', milletler, insanlar arasi'ndag'i' qatnasi'qlardi' jetilistiriwdegi orni' ha'm a'hmiyeti ashi'p berildi.

I-bap: Milliy, regionalli'q uli'wmainsani'y qa'driyatlarga ilimiy analiz jasaw

§1. Milliy, regionalli'q qa'driyatlardi'n o'z-ara baylani'si'

Ma'nawiy qa'driyatlar ha'm milliy o'zlikti an'law ti'ni'shli'q ha'm rawajlani'wdi'n bas tiregi ekenligi Islom Karimov shi'g'armalari' tiykari'ndag'i' da'liyli:

Prezidentimiz I.Karimov o'zini "G'a'rezsizlik ha'm ma'deniyat", O'zbekstanni'n siyasiy-sotsialli'q ha'm ekonomikali'q rawajlani'wi'ni'n keleshekkegi tiykarg'i' sha'rtleri", "O'zbekstan ekonomikali'q reformalardi' teren'lestiriw joli'nda" kibi ha'm basqa shi'g'amalari'nda jan'a demokratiyalig' ja'miyetti quri'w ushi'n xalqi'mi'zdi'n milliy ma'na'wiyati'n jetilistiriw ma'selesine u'lken itibar berilgen.

Joqari' ma'na'wiyatli' insan bu'gingi ku'n ha'm keleshek haqqi'nda pikir ju'ritedi, qayg'i'radi', soni'n menen birge keleshekkegi o'mir ha'm turmi'sti'n rawajlani'wi' ushi'n o'z u'lesin qosi'wg'a umti'ladi'.

Sonli'qtan, jas g'a'rezsiz ma'mleketimizdin keleshegi ushi'n ma'na'wiyati' joqari', nawqi'ran insanlar za'ru'r. Soni'n ushi'n jurtbasshi'mi'z, Joqari' ma'na'wiyat-keleshek pundamenti" degen hikmetli shaqi'ri'qti' ja'ne de joqari'raq ko'terdi.

Ma'nawiy qa'driyatlar ha'm milliy o'zlikti an'law ti'ni'shli'q ha'm rawajlani'wdi'n bas sha'rti boli'p, xali'q an'i'ni'n o'siwi ha'm o'mir ha'mde turmi's ma'deniyati'ni'n rawajlani'wi'nda za'ru'r a'hmiyet do'retedi.

Usi' ori'nda bir na'rseni ayri'qsha eskertiw lazi'm, xalqi'mi'z ha'r qanday sha'rayatta da bir o'mir o'zini diniy isenimin abaylap ha'm a'lpeshlep kelgen, ma'nawiy qa'driyatlari'n qa'dirlegen. Oni'n aldi'n'g'i' bo'legi bul jolda jani'n ha'm ayamag'an: Abdulla Qodiriy, Sholpan, Fitrat, Elbek, Usmon Nosir, Allayar Dosnazarovlar kibi ju'zlep ziyali' ha'm ma'mleketlik iskerlerdin keshirmeleri usi' pikirimizdin ani'q da'liyli boladi'.

Bunda hu`kim etken buri`ng`i` sovet hu`kimeti xalqi`mi`zdi`n` aldi`n`g`i` zi`yali` bo`legine u`zliksiz ra`wishte izlerine tu`sip ha`m zorli`q etip kelgeni ha`mde qi`rg`i`nlar sho`lkemlestirgeni ko`rinip turi`pti`.

G`a`rezsizlik sharapati` menen tiklengen biybaha qa`diriyatlar haqqi`nda ko`p ayti`p ati`rmi`z. G`a`rezsizlik bizge tariyx haqi`yqati`n tiklew, milliy, ma`deniy miyraslardi` u`yreniw ha`m qali`s bahalaw imka`ni`n berdi.

Prezidentimiz G`a`rezsiz ma`mlekettin` bas arxitektori` si`pati`nda g`a`rezsizliktin` da`slepki ku`nlerinen-aq xali`qta milliy maqtani`sh, o`zinin` bay tariyxi`nan maqtani`sh ete ali`w sezimin ku`sheyttiriw arqali` ma`mlekette ma`nawiy-ruwxı`y atmosferani` qarar tapti`ri`wg`a kiristi.

“Ma`mleketimizde a`melge asi`ri`li`p ati`rg`an demokratiyali`q o`zgerislerden basli` maqset millet si`pati`nda o`zlikti an`law esaplanadi`. Adamlar o`mirdi, jan`ali`qlardi` an`li` ra`wishte qabi`l etsin”,- degen edi Prezidentimiz.

O`mirimizge bir na`zer salayi`q: bunnan bar jog`i` on ji`l aldi`n kim edik ha`zir kim boldi`q! Tag`dirimiz, erkimiz kimlerdin` qoli`nda edi? Tilimiz, dinimiz qay ahwalg`a tu`sip qalg`ani` esimizden shi`qti`ma? İmam al-Buxoriy kibi ulli` muhaddislerimizdin` muqa`ddes qa`birleri wayran, tikenekzar boli`p jatqani`n umi`ta alami`zba? Hu`kim etip turg`an siyasatqa sa`l qayshi` keletug`i`n a`piwayi` bir ga`p ushi`n xalqi`mi`zdi`n` hasi`l perzentleri repressiyag`a ushi`rag`an, ko`pshilik adamlar eki ju`zlemeshilik, jalpi`ldaqli`q penen ku`n keshirgen da`wirler ele esimizden ko`terilgen joq.

G`a`rezsizlikke eriskenimizge tariyxta ju`da` qi`sqa waqi`t bolsada, keleshegi ulli` ma`mleket quri`w joli`nda, ma`mleketimiz puxaralari` ja`miyetimizdin` rawajlani`wi`na jaqsi` u`les qosi`wg`a umti`lmaqta. O`ytkeni, bizdegi ti`ni`shli`q ha`m rawajlani`wdi`n` basli` sebebi ma`nawiy qa`diriyatlar ha`mde milliy o`zlikti an`lag`ani`mi`zda.

«Ha`r bir aqi`lli` insanni`n`, ja`miyetimizdin` muqa`ddes wazi`ypasi`, ayti`wi`mi`z mu`mkin, o`mirdin` ma`nisi–qabi`l perzentler o`siriw, olardi` ha`m fizikali`q, ha`m ma`nawiy jaqtan jetik etip ta`rbiyalaw, kamalg`a jetkenin ko`riw, ata-anasi`na, Watani`na sadi`q adam etip kamalg`a jetkiziwden ibarat”.

«Insanni'n` ma`nawiy, minez-qulqi'ni'n` kamali' sonday ken`, sonday quramali', mazmun-ma`nisi jag`i'nan teren` tu`sinik esaplanadi'.

Ja`miyetimizde ju`z berip ati'rg`an ma`nawiy jaqtan jetilisiw, insanni'n` minez-qulqi'ni'n`, oy-pikirinin`, siyasiy jaqtan jetilisiwi, ma`mleketimizde a`melga asi'ri'li'p ati'rg`an milliy oyani'w protsessleri menen u`zliksiz baylani'sli'.

Ha`zirgi zaman dun`ya tsivilizatsiyasi' rawajlani'w mashqalalari' ha`m keleshegi uli'wma insani'yli'q ma`nawiy qa`diriyatlardi'n` a`hmiyetin belgili da`rejede asi'rdi' ha`m olardi' du`n`ya tsivilizatsiyasi'ni'n` tirishilik za`ru`rligine aylandi'rdi'. Sebebi bul mashqalalardi' tek g`ana jer ju`zindegı barli'q xali'qlar ha`m ma`mleketler birgelikte awi'zbirshilik penen g`ana sheshiwleri mu`mkin.

U`rp-a`det ha`m da`stu`rleri, dini, tariyxi'y o`tmishleri, sotsial-ekonomikali'q ha`m ma`nawiy qi'zi'g`i'wshi'li'qlari' ha`r qi'yli', ha`tteki, bir-birlerine qarsi' bolg`an millet ha`m illetlerdi rawajlani'wdi'n` tu`rli basqi'shi'nda, ha`tteki, qarama-qarsi' sotsial-ekonomikali'q du`zimde turg`an xali'qlardi' bir-birlerine jaqi'nlasti'rdi', olardi' qaysi' millet ha`m elatqa, klass ha`m sotsialli'q toparg`a tiyisli boli'wlari'nan qaramastan bir insan perzenti ekenliklerin seziwi og`ada a`hmiyetli.

Jer ju`zindegı xali'qlarda ele tariyxi'y o`tmishtin` izleri ku'shli boli'p, olar bir insan perzentleri ekenin seziw da`rejesine shekem rawajlanbag`an. Bug`an erisiw ushi'n jer ju`zindegı ba`rshe xali'qlar ali'mlari'ni'n` ma`nawiy qa`diriyatlardi'n` payda boli'wi', olardi'n` quramali' rawajlani'w joli'na, mazmun ha`m ko`rinislerine bag`i'shlang`an ilimiy-izleniw jumi'slari'n` ku'sheyttiriw ha`mde olardi'n` na`tiyjelerin miynetkesh xali'q arasi'nda jayi'w ha`m tu`sindiriw jumi'slari'n` ken` ko`lemde ali'p bari'w lazi'm. Soni'n` menen bir qatarda bul jumi'slardi' ma`mleket siyasati' da`rejesine ko`teriw za`ru`r. Kerisinshe jag`dayda bolsa, bul wazi'ypalardi' a`melge asi'ri'p bolmaydi'.

Ga`p sonda, insanlar qaysi' topar ha`m sotsialli'q qatlam, qaysi' din, elat ha`m millet wa`killeri boli'wi'nan qa`ttiy na`zer, olar ta`biyatti'n` o`zine ta`n bir bo`legi si'pati'nda o`zinin` sotsialli'q ha`m biologik a`hmiyeti jag`i'nan bir pu`tinlikti

quraydi', bul jag'day uli'wma insani'yli'q xarakterge iye bolg'an ma'nawiy qa'diriyatlardi'n` qa'liplesiwine ali'p keledi. Bunday qa'diriyatlar olardi'n` sotsialli'q ta'biyati'na mas boli'p, olardan aji'ralg'an halda bolmaydi'.

Uli'wma insani'yli'q qa'diriyatlar insaniyatti'n` jarqi'n kelesheginin` ko`rinisi eaplanadi'. Ha'zirgi ku`nnin` o`zindeyaq olar tu'rli millet ha'm elatlardi'n` tu'rli sotsial-ekanomikali'q dizimindegi xali'qlardi'n` ti'ni'sh-tati'w jasawdag'i' olardi'n` birgelikte ha'm awi'zbirshilikte ha'zirgi zaman mashqalalari'n ha'm wazi'ypalardi' bir jaqli' qi'li'wdag'i' a'hmiyetli bir ma'nawiy quralg'a aylani'p barmaqta.

G'a'rezsizliktin` da'slepki ji'llari'nan baslap dawam etip kiyati'rg'an qutli' da'stu'r-ulli' babalari'mi'z du'n`yag'a dan`q shi'g'arg'an, ja'ha'n ja'ma'a'tshiligi a'lleqashan o`z muqaddes mu'lki dep ta'n alg'an ma'nawiy miyras iyelerinin` yubileylerin ma'mleket ha'm ja'ha'n ko'leminde ni'shanlaw haqqi'ndag'i' pa'rmanlar ha'm olardi'n` ori'nlani'wi' a'yne usi' ma'sele milliy ma'nawiyati'mi'z negizlerine pu'tkil xalqi'mi'z ha'm birinshi na'wbette, jas a'wlad itibari'n qarati'w maqsetin ko`zde tutadi'.

Hesh bir xali'q du'n`yada jeke jasamaydi', jalg'i'zli'qta rawajlanbaydi' da. Elat ha'm milletler ha'miyshe o`z-ara tu'rli mu'na'sibetlerde boladi' ha'm tariyx dawami'nda bir-birine ta'sir o'tkizip, o`zlerin de, o`zgelerdi de ma'nawiy bayi'ti'p baradi'. Biraq hesh qashan hesh bir xali'q o`zliginen pu'tkil waz keship, basqa xali'q ma'nawiyati' esabi'nan o`zin bayi'ta alg'an emes.

Jeke bir shaxs pu'tkil o`zge bir ma'nawiy bir ortalı'qta ta'rbiya ali'p, og'an toli'q maslasi'wi' mu'mkin. Biraq pu'tin bir xali'q toli'g'i'nsha o`zliginen keship, o`zge xali'q ma'nawiy du'n`yasi'n qabi'l qi'lsa, demek, onday xali'q joq boladi'.

Ta'n ali'w kerek, eski du'zim waqi'ti'nda ali'mlari'mi'z ha'm tariyxshi'lari'mi'z qanshelli pa'k, qanshelli haqgo'y bolsada, a'jdadlar miyrasi'na xali's jandasi'w imka'ni'na iye emes edi. Olar bazi'da o`zleri tuwri' dep oylag'an halda, bazi'da ma'jbu'rlikten bardi' joq, joqti' bar qi'li'p ko'rsetken. A'jdadlari'mi'z so`zlerin xali's, sol aymaq ma'nawiyati'ni'n` a'meliy ha'm

na`zeriy ka`milligi aymaqqa muwapi`q ta`rizde emes, marksistlik ideologiya jo`nelisine ta`n ra`wishte talqi`n etken.

Na`tiyjede o`tmish miyraslari`mi`z menen tu`p qoljazbalardan, toli`q tekstlerden emes, g`alabali`q basi`li`mlar tiykari`nda tani`sqa ko`pshilik joqari` mag`li`wmatli` qa`niygeler de jalg`i`z ideologiya ruwxsat bergen «haqi`yqatlar»dan basqa haqi`yqatlar bar ekenliginen derlik biyxabar ta`rbiya alg`an. Bu`gin ziyali`lari`mi`zdi`n` ko`pshiligi ma`nawiy miyrasti` tuwri` an`lap jetiwge qi`ynali`p ati`rg`anli`qlari`ni`n` sebeplerinen biri de usi`nnan.

Bir insang`a o`z milliy ma`nawiyati`n toli`q an`lap jetiw ushi`n Allah ju`z ji`l o`mir berse de kemlik qi`ladi`. Ha`r bir millet, ha`r bir xali`q o`z turmi`s ta`rizin, keleshegin a`jdadlari`ni`n` tariyxı`y ta`jriybesine tiykarlani`p quradi`, biygana pishimler tiykari`nda rawajlana almaydi`. Mi`n` ji`llar dawami`nda jer ju`zindegi tu`rli aymaqlarda jasag`an xali`qlardi`n` o`z-ara siyasiy, ma`deniy, sotsialli`q baylani`slari` ha`zirgidey jaqi`n bolg`an emes.

A`sirler dawami`nda jer ju`zinde tu`rli ma`deniy aymaqlar qa`liplesken. Evropa, Aziya xali`qlari`ni`n` aymaqli`q ma`deniyati` ha`m basqa bir qatar aymaqlar ma`deniyati`-bulardi`n` ha`r biri basqasi`nan pari`q qi`li`wshi` bir qatar diniy isenim, filosofiyali`q mektepler, ko`rkem-o`ner ha`m a`debiyat, u`rp-a`det ha`m da`stu`rlerdin` o`zine ta`n uyg`i`n bir dizimdi payda etip, insaniyatti`n` bunday biybaha mu`lkin, ma`nawiy g`a`ziynelerin biypari`qli`q penen bir-birine qari`sti`ri`p jiberiwimiz uli`wma jaqsi` na`tiyjege ali`p kelmeydi.

Tu`rli milletler ma`nawiyati`ni`n` o`zine ta`nligi ayqulaqtag`i` tu`rli ren`lerge usas boli`p, olar birin – biri toli`qti`radi`, bayi`tadi`, biraq inka`r etpeydi.

Uli`wma insani`yli`q ma`nawiyatti` yag`ni`y qa`diriyatlardi` belgili bir xali`q o`z aldi`na jaratpaydi`, bul ma`nawiy qa`diriyatlardi` ha`r bir xali`q, ha`r bir elat o`z tariyxı`y ta`jriybesi menen a`ste-aqi`ri`n qa`liplestirip baradi` ha`m o`z-ara tu`rli mu`na`sibetler protsessinde elatlar, milletler bir-birin tu`sinip, o`z-ara ma`nawiy qa`diriyatlari`ndag`i` uli`wmali`q ta`replerin an`lap baradi`.

Xalqi`mi`zdi`n` ha`zirgi milliy ma`nawiyati` ha`m qa`diriyatlari` o`tmish milliy ma`nawiyati`ni`n` dawami` boli`p, olarg`a dosli`q, ortaqli`q, miymandosli`q,

adamgershilik, insana'rwarli'q, isbilermenlik, pazi'yletlilik, saqi'yli'q, ken'peyillik, ja'ma'a't ishinde o'zin tuta biliwlik, ana-jurt ha'm xalqi'na muxabbatli'li'q, rasgo'ylik, ata-ana ha'm u'lkenlerdi hu'rmet qi'li'w, miynetsu'ygishlik ha'm basqa milliy, ma'nawiy, a'dep-ikramli'li'q pa'ziyetler kiredi.

4. O'zbekstan Respublikasi'ni'n ko'p milletlilik ha'm milliy o'zin-o'zi an'lawi'ni'n o'sip bari'wi' xali'qti'n ruwx'i'y joqari'lawi' menen aji'ralmas baylani'slta ja'miyetti a'hmiyetli omili boli'p xizmat qi'ladi' ha'mde ma'mlekettin ja'han birligi menen integratsiyalasi'wi' qolay sharayat ha'm imkan jaratadi'.

Bunda usi'g'an ayri'ksha itibar beriw za'ru'r, mamleketke at bergan o'zbek xalqi' menen bul jerde jasap kiyati'rg'an milliy o'zshillikti quraytug'i'n tu'rli millet ha'm eller wa'killeri ortasi'ndag'i' o'z-ara mu'na'sibetler respublikadag'i' ishki siyasiy barqarorlik ha'm milliy qa'wipsizlikni ta'minlew din a'hmiyetli sha'rti boli'p esaplanadi'.

Bul bolsa tu'rli milletge tiyisli jurtlasi'ni'mi'z ortasi'ndag'i' o'z-ara hu'rmetti ja'nede bekkemlew, olardag'i' usi' jerge bolg'an mehir-muhabbat, yag'ni'y watanparwarli'q tuyg'i'si' ha'm puxarali'q juwapkershiligin ja'nede rawajlandi'ri'w di' talap etedi.

O'zbekstan Respublikasi'ni'n ko'p milletlilik usi' bu'gingiku'nde tabiiy-sotsialli'q omil boli'p, bul omil Respublika Prezidentinin demokratiyalii'q siyasati'nda ayri'qsha ori'n iyeleydi. A'ne usi' Adil siyasatti'n sharapli' na'tiyjesinda O'zbekstan bu'gingi ku'nde sobiq du'zim qurami'na kirgen respublikalar arasi'nda en ti'ni'sh ha'm u'lgili ma'mleket si'pati'nda rawajlanip barmaqta.

Ma'limki, insan denesindegi bir ag'za bolmasa, ol mayi'b esaplanadi' ha'm a'ne usi' kemisligi ushi'n ba'rhama kewli o'ksik ju'redi. O'zin kemsitilgen sezedi. Tap usi'nday insan ruwqi'n da putin tuti'wshi' tuwyg'i'lar boladi'. Usi'lardan biri - miliy g'urur, milliy ar-nami's tuyg'i'si'. O'zinin ata-babasi'ni'n shawketi menen maqtani'i'sh etiw tuyg'i'si' ha'r bir insanni'n

ruwxı'yatı'n sinch boli'p uslar turadi'. Bul tuyg'i' haqaratlardi', insan ruwxı'n si'na baslaydi'.

Zuli'mli'q dizim da'wirinde basqa milletler qatari' o'zbeklerdin' de aziz tuyg'i'lari' kemsitilgen, haqaratlang'an edi. Qulli'q, qaramli'q qamshi'si' ja'rdeminde olardi'n' barli'g'i'n sovet xalqi' degen bir qa'lipke kiriwge, yag'niy o'z tili, dini ha'm isenimlerin en waz keshiwge ma'jbu'r qi'li'nar edi. Jalg'an uranlarYo jalg'an wa'deler menen si'rttan ha'mme-ha'mmeni birlikke, awi'zbirshilikke sharlag'an boli'p, biraq ma'нку'rtlik joli'na ma'jbu'rler edi.

O'zbekstan o'z azatli'g'i'n qolg'a kiritkennen keyin g'ana oni'n' bawri'ndag'i' ha'r bir puxara o'z tili, dini ha'm isenimleri menen o'zin bir millet wakili, g'a'rezsiz insan si'pati'nda seze basladi'. Soni'n' ushi'n da, mamleketimizde jasap ati'rg'an tu'rli millet wa'killeri a'ne usi' ruwxı'y pu'tinlikke ha'm soni'n' menen birge uli'wma ruwxı'y ha'mmege birdey jol ashi'p bergeni ushi'n da ma'mleketimiz milliy siyasati'n bir awi'zdan qollap-quwatlamaqtalar ha'm ertengi ku'nge u'lken isenim menen jasamaqta.

Endilikte olar O'zbekstan xalqi' degen muqaddes at ishinen o'zin, o'z maqsetlerin, shan'arag'i'n, perzentleri keleshegin de ani'q tasawr qi'la basladi'.

«G'a'rezsizlik na'li ko'geriwi ushi'n og'an ti'ni'shli'q, tati'wli'q, milletlerara shi'dam ha'm bardash si'yaqli' kushli tami'rlar kerek. Sonda ol ha'r qanday samal, dawi'l, boranlarda iyilmeytug'i'n boli'p u'lkeyedi. Millet sevgisi ha'm a'zizligi qadar ulli' si'yli'q joq. Bul si'yli'qqa sazawar boli'wdi'n' birden-bir joli' - o'zge din, o'zge milletti kemsitpeslik. Bul parawan, to'gin ku'n keshiriw ushi'n jeke, tuwri', aqi'lli', iymon-isenimli joldur. Bul jolda qa'te qi'li'w g'a'rezsizlikti qoldan shi'g'i'ri'w menen barabar». Ma'mleketimiz Prezidentinin' bul hikmetli pikirleri milliy siyasati'mi'zdi'n' a'hmiyetin ani'q tu'sindiredi.

Millet endi g'ana ayaqqa turg'an ha'm milliy ma'mleketshilik payda boli'p ati'rg'an basqi'shtan milletti birlestiriw, uyg'i'nlasti'ri'w wazi'ypasi' turadi'. Milletshilik ma'mleket ha'm millet qa'wipsizligine, regionalli'q ha'm ken' ko'lemdegi qa'wipsizlikke, ku'shli qawipke de aylani'p ketiwi mu'mkin.

Milletshilik O'zbekistan ha'm Orayli'q Aziya regionida milletlarali'q baylani'slarg'a qa'wip sali'wi' itimaldan ji'raq emes. Ol Orayli'q Aziyadag'i' respublikalardi'n` aymaqli'q – administrativlik shegaralari'n payda entiwde Rossiya imperiyasi' ju'rgizgen ha'm Sovet hikmetli dawamlag'an siyosat aqi'betlerine bari'p tireliwin umi'tpaw kerek. Anq maqsetke qarati'lg'an migratsiya siyatosi' Orayli'q Aziya regionida xalqi'ni'n` polietnikali'q qurami' tag'i' da ha'r qi'yli' boli'wi'na ali'p keldi. O'zbekistanda jasap ati'rg'an basqa milletlerdin` wakillari arasi'nda da etnikali'q - ma'deniy jaqtan jaqi'nasi'w protsessi ju'z bermekte. Ha'zirgi ku'nde ko'plegen o'zbekler O'zbekistannan si'rtta jasap ati'r. Ma'selen, Ta'jikistanda barli'q xali'qti'n` 24,4 protsenti, Qi'rg'i'standa xali'qti'n` 13,8 protsenti, Tu'rkmnistanda 9,0 protsenti, Qazaqstanda – 2,5 protsenti o'zbeklerdin` ibarat. Soni'n` ushi'n da Orayli'q Aziyani'n` severen ma'mleketleri arasi'nda teren` ha'm ha'r ta'repleme baylani'slar ornati'w za'ru'r. Eger milliy ma'sele tuwri' sheshilmese, ja'miyet 2 ta'repleme zi'yan ko'redi:

- 1) ma'mleket ishinde milletler arasi'nda kelispewshilik, ja'njeller payda boladi', bul bolsa ekonomikali'q rawajlani'wg'a, ma'na'wiyy rawajlani'wg'a da keru' sir jasadu';
- 2) ma'mlekettin` si'r eller menen bolatug'i'n baylani'slari'na sayasaladi'

Ma'deniy – ag'arti'wshi'li'q tarawida Bati's ha' Shi'gi'sti'n` o'zine ta'n kelbeti bar ekenligin o'p oyshi'llar atap o'tken. Ma'selen, Ibn Sino o'zini'n` «Shi'g'i's filosofiyasi'» shi'g'armasi'nda adimlardi' «bati'sshi'lar» ha'm «shi'g'i'sshi'lar» ga aji'rati'p, bazi' adamlardi'n` filosofiyali'q ko'zqaraslari'nda grek filosofiyasi'na jabi'si'p ali'wi'n atap o'tken. Ulli' hind oyshi'li' Sevami Vivekanada: «Evropa hawazi' - siyosat hawazi' ha'm bul boyi'nsha oni'n` ustazi' a'yyemgi Gretsiya» - deydi. Shi'g'i's hawazi' – ruwxu'yat ha'm manawiyat hawazi' - barli'q payg'ambarlardi'n` pu'tkil o'miri Ruwxu'ti' u'git- na'siyatlawg'a qarati'lg'an.

Kommunsitlik ideologiya qurbani' bolgan ori's shi'g'i'stani'wshi'si' ha' ilimpazi' E.R.Vlavatsskaya bi'lay degen: «Shi'g'i's ta'rbiyasi' da'stu'ri tiykari'nda birlik ha'm uyg'i'nli'q filosofiyasi' bar. Shi'g'i'sta ustaz o'z sha'kirlerine «bir qoldi'n' barmag'i' si'yaqli'» bir ha'm uyg'i'n boli'w ruwxin sin'diredi». A'yyemgi Shi'g'i's degende Evropa ko'birek baylani'sta bolg'an Mi'si'r, Ossuriya, Bobil ha'm Bati's Aziya tu'siniledi ha'm tek solardi'n tariyxi'n u'yreniw menen sheklenedi. İnsaniyatti'n huqi'qi'y du'n'yali'q ma'deniyati' Bati's tsivilizatsiyasi' ha' Shi'g'i's ma'na'wiyati'ni'n qosi'li'wi' menen jarati'lg'an.

Demek, joqari'dag'i'lardan ko'rinip turi', Bati's ha'm Shi'g'i's o'zine jarasa rawajlani'w joli', sal-da'stu'rleri turmi's sharayati' bar. Ha'zirgi da'wirde bul eki a'lemdi bir-birine qarama-qarsi' qoyi'w emes, al bir-birinin jaqsi' ta'replerinen o'z ara paydalani'wdi' zaman talap etpekte. «Bati's a'leminde bolsa adamlardi'n turmi's ta'rzi ja'ma'a'tshilikke qarag'anda individualizm, jeke ma'p printsipleri u'stinlik etiwini ko'riw mu'mkin. Bul da belgili bir ob'ektiv tariyxi'y faktorlar tiykari'nda payda bolgan waqi'ya boli'p, oni' da biykarlap bolmaydi'.

§2. Uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` g`arezsizlik jag`dayi'nda milliy ha`m regionalli'q qa'driyatlarga ta'sirinin` ku'sheyip bari'wi'

G`arezsizlik – bul qashanda xali'qti'n`, milletin` o`zinin` rawajlani'w joli'n erkin tan`lawi'. Olay bolsa g`arezsizliktin` tiykari'n erkin milliy tan`law, qi'sqa qi'li'p aytqanda erkinlik. Erkin jasaw, rawajlani'w, za`ru`rlikti an`law, du'n`yag`a ma`lim filosof Gegel` ta`repinen duri's ta`riplenip berilgen, usi'nnan keyin shi'g'i'p g`arezsizlik – bul uli'wma milliy za`ru`rlik penen og`an sa'ykes ha`reket birligi.

Bunnan ma`lim milliy g`arezsizliktin` tiykari'nda a`meliy ha`reket penen bir qatarda o`zin o`zi an`law du'n`ya qarasli'q sana, isenim turadi'. Sol sebepli g`arezsizliktin` tariyxi'y sotsialli'q za`ru`rligin an`law jan`asha g`arezsizlik du'n`yaqarasqa iye boli'wdi' talap etedi.

Du'n`yaqaras og`ada quramali' ruwxı'y qubi'li's o`zin qorshag`an adamlarg`a o`zin qorshag`an ta`biyatqa, ja`miyetke o`zin qorshag`an adamlarg`a aktiv qatnasi'n an`laytug`i'n tu`siniklerdin`, elesletiwler, ideyalardi'n`, isenim ha`m turmi'sli'q qag`i'ydalari'ni'n` mudami' rawajlani'p o`zgerip, jetilisip baratug`i'n insandi' bag`darlap insandi' bag`darlap oti`ratug`i'n quramali' ruwxı'y qubi'li's.

Du'n`yaqaras basqa barli'q quramali' ruwxı'y qubi'li'slar si'yaqli' og`ada ko`p tu`rli boli'p bir waqi'tti'n` o`zinde ilimiy, ilimiy emes, duri's yaki naduri's, teren` yaki u`stirtin tu`sinik ha`m isenimlerden` bag`darlari'n o`zinde saqlaydi'.

Olay bolsa insang`a ha`m ja`miyetke bir waqi'tti'n` o`zinde tu`rli ideyalar, tu`sinikler, qaraslar, isenim ha`m bag`darlar ta`n boladi'. Sol sebepli g`arezsizlik ji'llari'nda adamlardi'n` du'n`yaqarasi'nda ha`r qi'yli' ideyalar, tu`sinikler, g`arezsiz pikirler, isenim ha`m elesletiwler boli'wi' ta`biyiy.

Du'n`yaqaras adamni'n` o`zin qori'ag`an ta`biyatqa` ja`miyetke, adam aktiv qatnasi'ni'n` bari'si'nda payda boli'p oti`ratug`i'n tu`sinik, pikir, du'n`ya, isenim ha`m elesletiwlerinen ibarat boli'p u`zliksiz o`zgerip jan`alani'p

oti'ratug'i'n, mudami' dialektikali'q rawajlani'p baratug'i'n ruwxı'y qubi'li's boli'p, ol uli'wmainsani'y si'patqa iye.

Biraqta totalitar du`zim bul insan ha`m ja`miyet ushi'n og`ada a`hmiyetli bolg`an ruwxı'y qubi'li'sqa tar klassli'q ha`m partiyali'q qatnas jasap, kommunistlik du`n`ya qras pozitsiyasi`nan qarap, oni' uli'wmainsani'y ha`m milliy qa`driyatlardan u`stin qoyi'p talqi'ladi'. Na`tiyjede ta`biyatqa, ja`miyetke, adamg`a burmalang`an, insan ta`biyati'na jat du`n`yaqaras zorlap adamlar sanasi'na sin`dirildi.

Bul burmalang`an zorli'qli' du`n`yaqaras boyi'nsha jeke menshik adamdi' adam eksplutatsiyalawdi'n` tiykari' dep esaplani'p, ol zorli'qli' jol menen ma`mleket menshigine aynaldi'ri'ldi'. Menshik ideyalardi' adamlar sanasi'na zorli'qli' jol menen sin`diip bardı'. Adam tuwri'si'nda naduri's burmalang`an tu`sinik ideyalardi' adamlar sanasi'na zorli'qli' jol menen sin`dirip bardı'. Adam tuwri'si'nda naduri's burmalang`an tu`siniklerdi payda etti. Ha`tteki individualli'g'i'na iye adamlardi' pisent etpesten oni' mashinani'n` bir shuyindey qaradi'. Olardi'n` talap ma`plerine, qi'zi'g'i'wlari'n esapqa almadi'. Bular tuwrali' pikirlerdi dawam ete beriwge boladi'. G`a`rezsizlik bul burmalag`an du`n`yaqarasti'n` jan`alani'p zamang`a say jan`a jan`a g`arezsizlik du`n`yaqarasti'n` ideyalar sanasi'nda qa`liplestiriwdi ku`n ta`rtibine qoydi'.

Dogmatikler birinshi boli'p bol'shevıkler ja`miyet tuwrasi'ndag'i' filosofiyali'q ta`liymatti' tek g`ana dogmag`a aynaldi'ri'w menen sheklenip qalmastan, al oni' turpayi' tu`rde burmaladi', fol`sifikatsiyaladi'.

Olar jeke menshikti adamdi' adam eksplutatsiyalawdi'n` negizi dep esaplap, menshik iyelerin, o`zinshe pikirlewshi aldi'n`g'i' qatar intelegentlerdi massali'q repressiya qi'ldi', quwdaladi', zorli'q joli' menen joq etti. Bol'shevıkler o`zlerinin` ja`miyet ha`m oni'n` rawajlani'w haqki'ndag'i' kontseptsiyasi`nan kelip shi'g'i'p u`stemlik etiwshi klassti'n` ideologiyas ruwxı'y ma`selelerdi qollani'p u`lkenqatelikke jol qoydi'. Bul bol'shevizmni'n` tragediyali'q qa`tesi boldi'. Adamzat ha`m tariyx buni' keshire almaydi'.

XX a`sirdin` 80-ji'llari'na kelip zorli'qli' totalitar du`zim o`zinnin` o`zinin` keleshek rawajlani'wg`a uqi'psi'zli'g'i'n, zorli'q, ku'sh qollani'w joli' menen naduri's sistema arqali' ali'p bari'w mu'mkin emesligin turmi'sti'n` o`zi ko`rsetti. Eski du`zim: siyasiy jaqtanda, ekonomikali'q ma'deniy ma'nawiy tarawdada o`zin aqlamadi'. Zorli'qli' totalitar – buyri'qpazli'qqa tiykarlang`an ja'miyetlik du`zim kriziske ushi'radi'. SSSR dep atali'wshi' eski du`zim i'di'rap xali'qlar, milletler birinen son` biri o`zlerinin` milliy g`arezsizligine eristi.

O`zbekistan birinshilerden boli'p ti'ni'sh jol menen ko`pshiliktin` qalewi menen parlamente ko`pshilikke iye boli'p 1991 ji'ldi'n` 31 avgusti'nda o`zin g`a`rezsiz ma'mleket O`zbekistan Respublikasi' dep ja'riyaladi' ha'm oni' o`z Konstitutsiyasi'nda ni'zam menen tasti'yi'qlap qoydi'.

Xalqi'mi'zdi'n` a`sirler dawami'nda arzi'w qi'li'p kelgen armani' a`melge asti', milliy g`a`rezsizligimizdi ha'r ji'li' bayoramlap keledi, bi'yi'l 2016-ji'l oni'n` 25 ji'lli'g'i' saltanatli' tu`rde bayramlanadi'.

O`zbekistan g`a`rezsizlikke erisiw menen jan`a ja'miyet, jan`a turmi's quri'wg`a kiristi. Oni'n` aldi'nda qanday ja'miyet, qanday ma'mleket quri'w jan`a turmi's quri'w wazi'ypasi'n a`melge asi'ri'wg`a kiristi.

G`a`rezsizlik eski zorli'q totalitar ja'miyettin` asa ketken adamg`a qa`rsi' qarati'lg`an illetlerin saplasti'ri'w ta'biyiy ha'm sotsialli'q du'n`yag`a, adamg`a jan`asha qarawdan baslandi'. Atap aytqanda xalqi'mi'zdi'n` a`sirler dawami'nda mu`likke menshik qatnaslari'n qayta tiklewden baslandi'. Mu`likke iyelik etiwдин` ko`p formalari' engizildi ha'm oni'n` ten` huqi'qli'g'i' O`zbekistan Respublikasi'ni'n` Konstituutsiyasi'ni'n` 53 stat`yasi'nda belgilenip, bekkemlep qoyi'ldi'. Ha'r bir puqarag`a mu`likke iye boli'w mu'mkinshiligin jaratti'. Mu`likke iye boli'w adamlardi'n` ma`pdarli'g'i'n oyatti' ha'm isbilermenliktin` izelniwshiliktin` o`siwine ha'm mu`lik formalari' arasi'nda ba`sekinin` ku'sheyiwin a`melge asi'rdi'. Mu`lk formalari'ni'n` rawajlani'w bari'si'nda ha'r qi'yli' sotsialli'q gruppalardi'n`, qatlamlardi'n`, mu`lk iyesi orta klassti'n` qa`liplesiwine, isbilermen formalardi'n` sani'ni'n` o`siwine imkaniyat jaratti'.

Bul jag`day ekonomikali`q, siyasiy ma`nawiy du`n`yaqarasti`n`, ta`liymat kontseptsiyalardi`n` ju`zege keliwin a`melge asi`rdi`. Ja`miyette g`arezsizlik du`n`yaqarasi`ni`n` za`ru`rli tu`rde keltirip shi`g`adi`. Usi`lay g`arezsizlik sharapati` menen jan`a sotsialli`q realli`q O`zbekistanda jasawshi` milletlerdin` milliy birligi, tati`wli`g`i`, dosli`g`i` ornag`an jan`a g`arezsiz O`zbekistan, keleshegi ulli` ma`mleket, ja`miyet quri`ldi`. Bul protsess adamlardi`n` du`n`ya qarasi`nda, uli`wma manawiyati`nda a`melge asqan ulli` buri`li`s boldi`.

O`zbekistanda jasawshi` xali`qlardi`n` neshshe ju`z ji`llar dawami`nda arman etip kelgen g`arezsizlikni qolg`a kirgizip, gu`llep jasnawi` ha`m abadanli`qqa erisiwi, rawajlang`an demokratiyalik ma`mleketler qatari` xali`q arali`q sheriklikte i`layi`q ori`ndi` iyelewi biz go`zlep oti`rg`an iyelewi biz go`zlegen oti`rg`an joqari` maqset boli`p tabi`ladi` degen edi Prezidentimiz Islom Karimov.

A`sirler dawami`nda (XI`X a`sirdin` ekinshi yari`mi` XX a`sir basi`na shekem) Orayli`q Aziya xali`qlari`ni`n` qa`diriyat sistemalari` ja`miyetlik normalar shen`berinde rawajlandi`. Ja`miyettin` en` tiykarg`i` si`patlamasi` a`yyemnen qarar tapqan ja`miyetlik-ma`deniy sistemalar ha`m stereotiplerdin` saqlani`wi` ha`m qayta tikleniwne bag`darlang`an.

Traditsiyali`q ma`deniyatlardi`n` aksiologiyali`q sistemalarda tariyx`y ju`zege kelgen ha`m qarar tapqan turmi`s ha`m iskerlik usi`llari`ni`n` turaqli`li`g`i` en` joqari` qa`diriyatlardan biri si`pati`nda qabi`l qi`li`nadi`. Bunda iskerliktin` ha`r qanday novatorli`, reformali`q ha`m revolyutsiyali`q formalari` a`sirler dawami`nda muqaddeslengen, aldi`n`g`i` a`wladlardi`n` qa`driyatli`q ta`jriybelerin o`zinde ja`mlegen normalar ha`m u`lgilerge qast qi`li`w si`pati`nda qabi`l etiledi.

Traditsiyali`q ja`miyettin` ruwhi`y tarawi`, a`dette, diniy-mifologiyali`q fundamentke su`yenedi, ruwhi`y sistemalar en` aldi` menen ja`miyetlik ma`deniy ukladti`n` saqlani`wi`na bag`darlanti`ri`ladi`.

XX a`sirdin` quramali` tariyx`y waqi`yalari` barli`q buri`ng`i` sovet ha`m buri`n`g`i` sotsialistika ma`mleketlerdin` qa`diriyat sistemalari`na ha`r tu`rli ta`sir ko`rsetedi, biraq olar Orayli`q Aziya xali`qlari`ni`n` o`zine ta`n ma`deniy

turmi'si'nda o'z aldi'na rol oynaydi'. Bul xali'qlardi'n' pu'tkil qa'diriyatli'q sistemasi' (diniy qa'diriyatlar, milliy mu'tajlikleri ruwhi'y ma'deniyati'ni'n' o'zine ta'n ha'diyseleri, ana tilleri xali'qlardi'n' mentaliteti ha'm basqalar) qatan' transformatsiyag'a ushi'radi'. Bu'gingi ku'nde ju'z berip ati'rg'an milliy tikleniw protsessleri sharayati'nda Orayli'q Aziya xali'qlari'ni'n' qa'diriyatli'q sistemasi'ni'n' tu'sinik ha'm ma'nisinin olardi'n' XX a'sir ha'm XXI a'sir baslari'ndag'i' transforfiyasi'na filosofiyali'q an'lap jetiw za'ru'rli'gi du'zldi. Bul transformatsiyalar «uli'wmainsani'y-milliy» kontekste ko'rip shi'g'i'li'wi' mu'mkin.

Bir ta'repten soni' da este tuti'w kerek, ha'r qanday ja'miyettin' pu'tkil qa'diriyatli'q sistemasi' – pa'n, filosofiya, san'at, a'debiyat – tek g'ana Milliy traditsiyalar menen sheklenbeydi, sebebi insan tek biologiyali'q jan'at si'pati'nda emes, sotsialli'q jan'at si'pati'nda da jekke boli'p esaplanadi'. Bul, a'sirese, informatsiyalasti'ri'w, kompyuterlestiriw, zamanago'y sistemalari' rawajlang'an ha'zirgi dinamikali'q da'wirge tiyisli. Barli'q ma'mleketler turmi'sli'q ma'pleri, tiykarg'i' mashqalalari' en' a'hmiyetli ta'repler boyi'nsha sa'ykes keledi. Uli'wmainsani'y mashqalalar uli'wmainsani'y qa'diriyatlar sistemasi'n qa'liplestiriw za'ru'rli'gin talap etedi.

Basqa ta'repten, milliy (jekke si'pati'nda) regionalli'q (o'z aldi'na), uli'wmainsani'y (uli'wma, jalpi') qa'diriyatlar dialektikasi'n esapqa alg'an halda jaslardi' milliy traditsiyalar, u'rp-a'detler, milliy til ha'm iskusstvog'a xu'rmet ruwhi'nda ta'rbiyalaw za'ru'r. Eger insan o'z xalqi'ni'n' milliy ma'deniyati'n, jasaw ta'rizin, ruwhi'y qa'diriyatlari'n jaqsi' bilse ha'm qabi'l qi'lsa, ol jag'dayda ol dunyadag'i' basqa xali'qlardi'n' ma'deniyati' ha'm filosofiyasi'n da jaqsi' qabi'l qi'ladi', olar haqqi'nda o'zinin' erkin pikirine iye boladi' dep iseniwimiz mu'mkin.

Xali'qlardi'n' ko'plep traditsiyalari', u'rp-a'detleri ha'm qa'diriyat sistemasi'ni'n' basqa elementler kirip keledi, a'debiiy ma'deniyatti'n' tu'pten jan'a tu'rleri (portret, skulptura, su'wretshilik, opera, balet, operetta ha'm t.b.) payda boladi'.

Xali'qi'mi'z ja'miyetinde a'yyemnen o'z qa'diriyatlar sistemasi', du'nyaqaras o'lshemleri ha'm adamlardi'n' minez-quli'q normalari' qa'liplesken. Bul o'lshemlik shen'ber – traditsiyali'q o'mirlik ma'deniyatti'n' o'zine ta'n o'zegi. Oni'n' tiykari'nda adamlardi'n' bir neshshe a'wladlari' ta'rpinen islep shi'g'i'lg'an, Xali'qler ushi'n traditsiya bolg'an dunya qaras tu'siniklari jatadi'. Traditsiyali'q minez-quli'qti'n' qa'lipleri sanani'n' etnikali'q ha'm diniy formalari' menen ti'g'i'z baylani'sli'. A'dep-ikramli'li'q, ruwx'i'y traditsiyalar ha'm tu'siniklerdin' u'lken bo'legi islam aqidalari' menen bekkemlengen yamasa ali'q ta'repinen sonday (islam trdaitsyalari' si'pati'nda) qabi'l qi'li'nadi'.

Kollektivtin' ruwhi'y turmi'z ta'rizi O'zbekistanda ken' tarqalg'an, xali'qi'mi'zdi'n'' ruwhi'y du'nyasi'n si'patlawshi' sotsio-normativ ma'deniyati'ni'n' qatlami'n qurawshi' ma'ha'lle atli' qon'si'-regionalli'q ja'ma'a't sho'lkemlerinde ju'da' jaqsi' saqlani'p qalg'an.

Miymandosli'q – [ali'q turmi'si'ni'n' o'zine ta'n o'zgesheliklerinen biri, miyman ha'r bir shan'araqta hu'rmet ha'm izzet qi'li'nadi'. Miyman ku'tiwdin' traditsiyali'q a'detlerine a'mel qi'li'nadi'. Bul udumler mira't etilgen miymanlardi' ku'tiwde ha'm mira'tsiz kelgen miymanlarg'a hu'rmet, oni'n' bul shan'araqta o'zini biyma'lel seziniwine sharayat jarati'wg'a tayarli'q ruwhi' menen suwg'ari'lg'an.

Xali'q tilinde «sawap is» degen tu'sinik bar. Jesirlerge, jetimlerge ja'rdem beriw a'ne usi'nday islerden esaplanadi'. Uri'si'p qalg'anlardi' jarasti'ri'w da sawap is esaplanadi'. A'ne usi' sawap ali'w traditsiyasi' ko'leminde u'yde nan jabi'lg'an ku'nleri qon'si'larg'a shi'g'ari'w yamasa tabaqta awat kirgiziw a'deti de bar.

I'ltime penen mu'ra'ja'a't qi'lg'an insang'a keri juwap beriw a'det emes, og'an qoldan kelgenshe ja'rdem beriw za'ru'r. Oni'n' iltimasi'n qandi'ri'wdi'n' ilaji' bolmag'an jag'daylarda da iltimas birden qaytari'lmaydi', al oni'n' kewlin ko'teriwshi so'zler ayti'ladi'.

Xali'qi'mi'zdi'n' qa'diriyatli'q sistemalari'ni'n' qa'liplesiwinde ata babalari'mi'zdi'n' ruwhi'y miyrasi' u'lken a'hmiyetke iye. Xali'q arasi'nda tarqalg'an hikmetli so'zler, belgili adamlardi'n' miyneti ha'm iskerligi

haqqi'ndag'i' ra'wiyatlar, olar turmi'si'nan ali'ng'an diniy hikayalardi'n' a'deplilik-ruwhi'y ta'rbiya ushn a'hmiyati u'lken. Sol sebepli olar xali'q arasi'nda ken'tarqalg'an.

Xali'qi'mi'z ja'miyetinde insan minez-hulqi'ni'n' traditsiyali'q etikasi' toli'q bir turmi'sli'q sistemasi'n quraydi'. Onda shaxsti'n' ruwhi'y minez-xulqi'na ha'mme waqi't o'z aldi'na a'hmiyet berilgen. Ju'z bergen a'hmiyetli sotsialli'q-ekonomikali'q ha'm siyasi'y transformatsiyalarg'a qaramay, onda da'wir dawami'nda ja'miyettegi o'z-ara qatnasi'qlardi' ta'rtipke sali'p kelgen ha'm norma wazi'ypasi'n ori'nlag'an traditsiyali'q tiykar saqlani'p qalg'an.

II-bap: Milliy g'a'rebsizlik ha'm uli'wmainsani'y qa'driyatlardi'n` uyg'i'nasi'p bari'wi'ni'n` jedel rawajlani'wg'a ta`siri

§1. Milliy qa'driyatlar, oni'n` o`zlikti an`lawdag`i` a`hmiyeti

Uli'wma insani'y qadriyatlar insnlardi' ta'rbiya ha'm ma'deniyatti'n` u'stinligin ayti'p o'tiwde, olardi' tu'rli sotsial – ekonomikali'q sistemadag`i` ma'mleketlerdin` birge islesiwini`n` uli'wma bag'dari'n` payda etiw ha'm du'n`yada ju'z berip ati'rg`an sotsial – siyasiy tu`siniwdde, ma'mleketler ha'm xali'qlar ortasi'nda ma'deniy - ma'na'wiyy, ilimiy – texnikali'q, a'skeriy salani', qari'm-qatnasti' rawajlandi'ri'wda ko`rinedi.

Uli'wma insani'y qadriyatlar du'n`ya tsivilizatsiyasi'ni'n` birligi, oni'n` barli'q basqi'shlari' bir-biri menen tikkeley baylani'sli'li'g`i'ni'n` da'lili boli'p tabi'ladi'. Bul jag`i'nan qarag`anda, uli'wma insani'y ha'm milliy qadriyatlar bir-biri menen tikkeley baylani'sli'.

Uli'wma insani'y qa'driyatlar milliy qa'driyatlardan mazmuni' jag`i'nan teren` ha'm ken` boli'p, oni' o`zinin` ishine aladi'. Demek, uli'wmainsani'y qa'driyatlar barli'q milletler, qawimler ha'm xali'qlardi'n` maqset ha'm umti'li'slari'ni'n` birligi ha'm uli'wmali'g`i'n` ko`rsetedi. Sonni' ayri'qsha atap o'tiw kerek, du'n`yadag`i` hesh bir xali'q ha'm millet o`zinen basqa xali'q ha'm milletten, uli'wma, du'n`ya tsivilizatsiyasi'nan ayri'qsha tariyxqa iye emes. Millet basqa xali'qti'n` jetiskenliklerinen paydalanbay rawajlana almaydi'. Barli'q xali'qlardi'n` sotsial – ekonomikali'q, ma'deniy – manawiy rawajlani'w tariyxi' bir-biri menen tikkeley baylani'si'p, rawajlani'p kelgen. O`ytkeni, barli'q waqi'tta pu'tkil du'n`yani'n` ekonomikali'q ha'm ma'na'wiyy rawajlani'wi' xali'qlar, milletler, qa'wimler, uri'wlar tariyxi', ta'g`dirlerinin` o`z-ara baylani'si'wi', bir-birin bayi'ti'wi' na'tiyjesi tiykari'nda a'melge asi'p kelgen.

Uli'wma insani'y qadriyatlar o`zinin` mazmuni', ma'nisi, ken` ko`lemdegi a'mel etiw, du'n`yadag`i` ko`plegen xali'qlar, milletlerdin` otmishdegi, ha`zirgi da`wirdegi ha'm keleshektegi rawajlani'wi' menen tikkeley baylani'sli' ekenligi menen regionalli'q ha'm milliy qadriyatlardan pu'tkilley o`zgeshelenedi.

Ta'biyatti' qorg'aw, ekologiyali'q ta'rbiya ha'm ma'deniyatti' rawajlandi'ri'w, insaniyatti'n' salamatli'g'i'n ta'miynlew azi'q-awqat eergetika ha'm jan'ali'g'i' jetispewshiligin toqtati'w ma'deniy bayli'qlardi', tsivilizatsiyani' aman-saw saqlap qali'w, uri'slardi'n' baslani'wi'na jol qoymaw, ti'ni'shli'qti' saqlaw - uni'n' barli'g'i' uli'wma insani'y, du'n'yali'q qa'driyatlar. Uli'wma insani'y qadriyatlar

Qa'driyatlar qanday da bir ja'miyet ha'm toparg'a ta'n adamlar turmi'si' ha'm ma'deniyati'ni'n' haqi'yqi'y yaki ideal o'nimleri bolg'an ta'biyat ha'm ja'miyet ha'diyselerinin' mazmuni' boli'p tabi'ladi'. Bulardi'n' qa'driyatlar deliniwine sebep - adamlar olardi' qa'dirleydi, sebebi bul qadriyatlar olardi'n' jeke ha'm ja'miyetlik turmi'si'n bayi'tadi'. Soni'n' ushi'n da adamlar o'z iygiligindagi qadriyatlardi' qorg'aydi' ha'm o'zleri ushi'n maqset yaki ideal bolg'an qa'driyatlardi' a'melge asi'ri'wg'a umti'ladi'.

Insan ha'm oni'n' o'miri en' ulli' qa'diriyat esaplanadi'. Insan joq jerde qanday da bir na'rsenin' qa'dir-qi'mbatlari' haqqi'nda ayti'w mu'mkin emes. Soni'n' ushi'n da insan qa'dir-qi'mbatlari'n hu'rmetlew, oni'n' turmi'si'n jaqsi'law, bilim ha'm ma'deniy da'rejesin rawajlandi'ri'w, densawli'g'i'n saqlaw, o'mirin qorg'aw ma'mleketimiz siyasati'ni'n' tiykarg'i' bag'dari'n quraydi'. Ja'miyetimizde ju'z berip ati'rg'an tu'pkilikli o'zgerislerdin', reformalardi'n' barli'g'i' insan o'mirinin' go'zzal boli'wi', insan o'zin shi'n ma'niste erkin seziwi, o'z miyneti na'tiyjesinin', o'z ta'g'dirinin' iyesi boli'wi'n ta'miynlewge qarati'lg'an boli'p tabi'ladi'.

Watan mehri joqari' qadriyat esaplanadi'. O'z Watani'n su'ymegen, millettin', qa'dirine jetpegen adam o'zgenin' de, uli'wma insaniyatti'n' da, du'n'ya abatli'g'i'ni'n' da qa'dirine jetpeydi. Watang'a pidayi'li'q - haqi'yqatqa pidayi'li'qti'n', milletke, uli'wmainsaniyatqa mehirdin' baslamasi' boli'p tabi'ladi'. Bulsi'z a'dilikke, jen'iske erispeydi, haqi'yqat ta ju'zege shi'qqaydi', insanni'n' o'z shahsi'na hu'rmeti de qaliplespeydi. Sebebi, Watan mehrin joyi'tqan shaxs ayag'i' asti'ndag'i' jerdi jog'ltadi'. Watang'a muhabbat atababalar miyrasi'na qi'zi'g'i'w, milliy ma'nawiyattan zawi'qlani'w, o'zinin'

jeke da`rejesine isenim, uli`wma insaniyatqa hu`rmet, keleshek aldi`nda juwappershilik sezimlerin ta`rbiyalaydi`. Demek, g`arezsizldik ma`nawiyati` anna-jurtqa muhabbati`n, millet ma`plerine sadi`qli`qtan baslanadi`, ha`r bir shaxsti`n` o`z ishki imkaniyatlari` Watan ma`pi joli`nda unamli` rawajlandi`ri`wi` menen ko`rinedi, onda milliy ma`nawiy miyrastan toli`q paydalani`wg`a umti`li`w, uli`wma insani`yli`q qa`driyatlardan ali`slamasli`q, jetik ta`jriybelerdi do`retiwshilik tiykari`nda o`zlestiriw umti`li`si` payda boladi`.

Qa`driyat ken` ko`lemli, ko`p ma`nili, hikmetli so`z boli`p tabi`ladi`. O`z qadirin bilgen insan g`ana basqalardi`n` qa`dirine jetedi. O`z milliy qa`driyatlari`n hu`rmet etken, qa`sterlegen insan g`ana sol xali`q wa`kili, degen ulli` ataqqa` miyassar boladi`.

Milliy qa`driyat xali`q o`tmishine, bu`gini ha`m keleshegine, ilim ha`m ma`deniyat rawaji`na, milliy a`dep-ikramli`li`qqa joqari` hu`rmet belgisi esaplanadi`.

Qa`driyat insanni`n` ma`nawiy tabali`n qana`a`tlendi`ri`wg`a xi`zmet etetug`i`n, sol sebepli insaniyat ta`repinen qa`dirlenetug`i`n, ma`deniy, ma`nawiy, ideologiyali`q, siyasiy, ekonomikali`q faktorlardi`n` ji`yi`ndi`si` boli`p tabi`ladi`.

Insaniyat tariyxi`, aksiologiyali`q ko`z qarastan, qanday bir milliy – etnikali`q qa`driyatlardi`n` ju`zge keliwi, rawajlani`wi` ha`m krizisi, olardi`n` orni`na basqalari` ju`zege keliwinen ibarat quramali` mashqala ha`m protsesslerdi o`z ishine aladi`. Bunday ko`zqaras og`ada a`hmiyetli ha`m basli` ma`selege, yag`ni`y millet milliy qa`driyatlari`ni`n` iyesi si`pati`nda o`z-o`zin saqlap turi`wi` lazi`m, degen ma`selege itibar beriwge ali`p keledi.

Ha`r bir millet o`z qa`driyatlari`ni`n`tek jarati`wshi`si` g`ana emes, ol qa`sterlewshisi ha`m keleshekke jetkiziwshisi de boli`p tabi`ladi`. Milliy qa`driyatlardi`n` saqlani`wi` ushi`n ha`r bir millettin` o`zi juwapker esaplanadi`. Usi` juwappershilik milliy rawajlani`w protsessinde qa`liplesken ma`nawiy juwappershiliktin` ayri`qsh shaxslarg`a emes, al pu`tkil milletke ta`n boli`wi`n an`latadi`.

Milliy qa'driyatlardi'n` sa'wleleniwi ha'm tariyxi'y rawajlani'wi'nda ayi'ri'm ta'replerine itibar beriwi kerek. olar:

- insanlardi'n` ta'biyiy, tariyxi'y ha'm sotsialli'q birligin ta'miynleytug'i'n etnikali'q ma`kanda qa'liplesedi, ha'r qi'yli' tu'rde, ha'r qi'yli' formalarda sa'wlelendi, insanlardi'n` sanasi'na, turmi'si'na o`zine ta'n ta`rizde ta`sir etedi;

- milletleslerdin` o`z ara qatnasi'qlari'nda, sotsialli'q iskerliklerinde ko`zge taslani'p turadi', mine, usi' qatnasi'q, iskerlik, maqset, talap ha'm umti'li'slar ushi'n ma`na`wiyy tiykar boladi';

- materialli'q, ma`na`wiyy, ekonomikali'q, siyasiy ha'm basqa tarawlarda qanday da bir na'tiyje si'pati'nda ju`zege keliwi, insanlar ushi'n za`ru'rlik si'pati'nda o`zine ta'n a`hmiyet payda etiw de mu`mkin;

- sotsialli'q rawajlani'w protsesinde o`zgerip, jetilisip, ha'r tu'rli ta'replerin payda etip baradi', ha'miyshe jan`alani'p turadi', soni'n` menen birge a`wladtan-a`wladqa o`tedi, miyras etedi.

Bizin` pikirimizshe, milliy qa'driyatlardi'n` to`mendegiler menen baylani'sli' formalari'n` aji'rati'p ko`rsetiw mu`mkin:

- milletin` ta'biyiy ta`kirarlanbasli'g'i', o`zine ta`nligi, tariyxi'y o`zgeriwshen`ligi ha'm sotsialli'q ha'r qi'yli'li'g'i';

- millet tariyxi', o`tmishi, keleshegi ha'm ma`na`wiyy miyrasi';

- milliy aymaq, materialli'q ha'm ma`deniy jasaw sharayatlari';

- u`rp-a`detler, da`stu`rler, ma`resimler, turmi's ta`rizi ha'm basqalardag'i' miylliyylik;

- milliy til, milliy ma`deniyat ha'm ma`na`wiyyat, mili sana ha'm milliy ruwx, milliy sezimler ha'm ideyalar.

Ha'r bir el, uri'w yaki xali'qti'n` u`rp-a`detlerinde, olardi' atqari'wdag'i' iskerliginde o`zine ta`nlik boladi'. Eger mine, usi' o`zine ta`nlikti sol xali'q qadirlese, olar milliy turmi's ha'm sanani'n` bir bo`legine aylang`an bolsa, buni'n` jaman jeri joq.

G`a`rezsizlikke erisiw ma`mleketimizde jasaytug'i'n barli'q illetlerdin` qa'driyatlari'n` saqlaw ha'm jetilsitiriw ushi'n u`lken imkaniyatlar ashti'.

Jurti'mi'zda jasawshi' puqaralari'mi'z O'zbekistanni'n` g'a'rezsizligin bekkemlew tiykari'nda demokratiyalı'q ja'miyet qurmaqta. Bul protsesste uli'wma insani'yli'q ha'm milliy ta'replerdin` u'ylesligin ta'miynlew talabi', qa'driyatlar faktori'ni'n` ja'ne de ken` paydalani'wdi' za'ru'rlikke aylandi'rdi'.

İnsanni'n` ma'na'wiy, a'dep-ikrami'li'lq ka'milligi og`ada ken`, ko'p ta'repli, ma'nis – mazmuni' jag'i'nan teren` tu'sinik boli'p tabi'ladi'. Ja'miyetimizde ju'z berip ati'rg'an ma'na'wiy jetilisiw, insanni'n` a'dep-ikramli'li'q, ideyalı'q, siyasiy ka'milligi ma'mleketimizde a'melge asi'ri'li'p ati'rg'an milliy oyani'w protsessleri menen tikkeley baylani'sli' esaplanadi'.

Ma'na'wiy barkamal insan o'zine mu'na'sip ko'rmegen qanday da bir isti o'zgelerge de rawa ko'rmeydi, hesh bir insang'a azap bermeydi. Watang'a sadi'qli'q ma'deniyatli'li'q, ma'n'a'wiy barkamalli'q, a'dep-ikramli'li'q pa'kliktin` en` joqari' u'lgisi esaplanadi'.

Millet bar eken, milliy ma'na'wiyat boladi'. Milliy ma'na'wiyatti' jog'alti'w mu'mkin emes.

Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar insanlarda ta'rbiya ha'm ma'deniyatti'n` u'stinligin ayti'p o'tiwde, olardi' tu'rli sotsial-ekonomikali'q sistemadag'i' ma'mleetlerdin` birge islesiwini' uli'wma bag'dari'n payda etiw ha'm du'n'yada ju'z berip ati'rg'an sotsial-siyasiy islerdi tu'siniwde, ma'mleketler ha'm xali'qlar ortasi'nda ma'deniy – manawiy, ilimiy – texnikali'q, a'skeriy salani', qari'm- qatnasti' rawajlandi'ri'wda ko'rinedi.

Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar du'n'ya tsivilizatsiyasi'ni'n` birligi, oni'n` barli'q basqi'shlari' bir-biri menen tikkeley baylani'sli'li'g'i'ni'n` da'lili boli'p tabi'ladi'. Bul jag'i'nan qarag`anda, uli'wmainsani'y ha'm milliy qa'driyatlar bir-biri menen tikkeley baylani'sli'.

Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar milliy qadriyatlardan mazmuni' jag'i'nan teren` ha'm ken` boli'p, oni' o'zinin` ishine aladi'. Demek, uli'wmainsani'y qa'diriyatlar barli'q milletler, qawimler ha'm xali'qlardi'n` maqset ha'm umti'li'slari'ni'n` birligi ha'm uli'wmali'g'i'n ko'rsetedi. Sonni' ayri'qsha atap o'tiw kerek, du'n'yadag'i' hesh bir xali'q ha'm millet o'zinen basqa xali'q

milletinen, uli'wma, du'n`ya tsivilizatsiyasi'nan ayri'qsha tariyxqa iye emes. Millet basqa xali'qti'n` jetiskenliklerinen paydalanbay rawajlana almaydi'. Barli'q xali'qlardi'n` sotsial-ekonomikali'q, ma'deniy - ma'na'wiy rawajlani'w tariyxi' bir – biri menen tikkeley baylani'si'p, rawajlani'p kelgen. O`ytkeni, barli'q waqi'tta pu'tkil du'n`yani'n` ekonomikali'q ha'm ma'na'wiy rawajlani'wi' xali'qlar, milletler, qawimler, uri'wlar tariyxi', ta'g`dirlerinin` o`z-ara baylani'si'wi', bir-birin bayi'ti'wi' na'tiyjesi tiykari'nda a'melge asi'p kelgen.

Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar o`zinin` mazmuni', ma'nisi, ken` ko'lemde a'mel etiwı, du'n`yadag`i' ko'plegen ali'qlar, milletlerdin` o'tmishtegi, ha'zirgi da'wirdegi ha'm keleshektegi rawajlani'wi' menen tikkeley baylani'sli' ekenligi menen regionalli'q ha'm milliy qa'diriyatlardan pu'tkilley o`zgeshelenedi.

Ta'biyatti' qorg`aw, ekologiyali'q ta'rbiya ha'm ma'deniyatti' rawajlandi'ri'w, insaniyatti'n` salamatli'g`i'n ta'miynlew azi'q-auqat, energetika ha'm jani'lg`i' jetispewshiligin toqtati'w ma'deniy bayli'qlardi', tsivilizatsiyani' saqlaw - buni'n` barli'g`i' uli'wma insani'y, du'n`yali'q qa'diriyatlar. Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar ayri'qsha xali'qlar ha'm milletlerge g`ana tiyisli emes, al pu'tkil du'n`yani'n` mu'lki.

Milliy ha'm uli'wmainsani'y qa'diriyatlar bir-biri menen tikkeley baylani'sli'. Olardi'n` ekewi de bir-birine ta'sir jasaydi', biri ekinshisin tolti'radi', mazmuni'n bayi'tadi'.

Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar adamlardi'n` talap ha'm za`ru`rlikleri tiykari'nda aqi'l – oyi' menen jarati'lg`an, olardi'n` qi'yallari'n, oyi'n, keleshektegi a'rmanlari'n, za`ru`rliklerin, a`dep-ikramli'li'q qag`i'ydalari'n o`zinde ja'mlegen, turmi'sta payda bolg`an ma'nawiy bayli'q boli'p, ta'rbiyani'n` su`yenetug`i'n qurallari'ni'n` biri boli'p esaplanadi'.

Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar turmi's ushi'n qi'mbatli', insan qalbinde o`shpes is qaldi'ratug`i'n, insaniyatti'n` sotsialli'q ma'pleri, za`ru`rligi ushi'n xi'zmet etetug`i'n, olardi' jaqsi'li'qqa bag`darlaytug`i'n ma'na'wiy bayli'q. Uli'wmainsani'y qa'diriyatlar o`zinin` paydali' a'hmiytin jog`altpaydi'. İnsanni'n` azatli'g`i', Watan, insan salamatli'g`i', intellektual ha'm aqi'l

mu'lkleri. Waqi't, ha'r bir adamni'n` jasaw, bilim ali'w, qartayg`anda sotsialli'q qorg`awdan paydalani'w imkaniyatlar', a`dillikmiynet su`ygishlik, jaqsi'li'q, ti'ni'sh-tati'wli'q, dosli'q, hadalli'q, watandi' su`yiwshilik, ata-anani' hu`rmet etiw, perzentlerge g`amxorli'q etiw, hu`jdan, internatsionalli'q si'yaqli' qag`i'ydalar uli'wmainsani'y qa`diriyatlarg`a kiredi.

Xali'qlardi'n` ulli'li'g`i' milliylikte emes, ba`lki uli'wma insani'y belgilerge iye ekenliginde, du'n`ya tsivilizatsiyasi'na qosatug`i'n u`lesinde. Bu`gingi ku`nde basqa bir na`rseni de itibardan qashi'rmay kerek. milliy ma`plerdi, milliy qa`driyatlardi' uli'wma insani'y ma`pler ha`m qadriyatlarg`a qarama-qarsi' qoyi'w, belgili bir sotsialli'q, ekonomikali'q ha`m basqa mashqalalardi' qandayda bir millet ha`m qa`wimnin` ma`plerine qarsi' bari'p sheshiwge umti'li'w, milliy ma`p ba`nesinde milliy menmenlikti, jati'p isherlikti aqlaw materialli'q mu`na`sibetlerdin` rawajlani'wi'na ker ta'sir o`tkeredi.

Demek, uli'wmainsani'y qa`driyatlardi' ma`nisi ha`m mazmuni'na bola to`mendegishe bo`liwge boladi':

1. İnsan ha`m insaniyat – en` ulli' qa`driyatlar
2. İnsaniyatti'n` payda boli'wi' ushi'n za`ru`r bolg`an tabiiy imkaniyatlar, miynet, qurallari' ha`m miynet o`nimlerinin` birligi - materialli'q o`mir qa`driyatlari'
3. Ja`miyettin` o`miri ushi'n za`ru`r bolg`an ha`m isaniyatti'n` rawajlani'wi' protsessinde ju`zege kelgen sotsialli'q sala ha`m du`zimler (shan`araq, millet, klass, ma`mleket) ma`jbu`riy turmi's qa`driyatlari' tu`siniginde ko`rinedi.
4. Adamlardi'n` ma`nawiy za`ru`rliklerin qanaatlandi'ri'wg`a xi'zmet etetug`i'n ilimiy bilimlar, filosofiyali'q, ta`rbiyali'q, jestetikali'q, ideya ha`m ideyallar ji'yi'ndi'si'.

§2. Ni'zam u'stinligi, demokratiyalar uli'wmainsani'y qadriyatlar ja'miyettin` turaqli' jedel rawajlani'wi'ni'n` ku'shli faktorlari'

Ka`driyatlar – adamzatti'n` uzaq tariyxi'y rawajlani'wi'ni'n` bari'si'nda do`retilgen neshshe-neshshe qi'yi'n si'naqlardan o'tip bizin` ku'nimizge jetip kelgen aqi'l – oyi'ni'n` jemisi, tawsi'lmas bayli'g'i'. Oni' qa'sterlep saqlaw ha'm keleshek a'wladqa jetkizip beriw - ha'r bir insanni'n` wazi'ypasi' ha'm juwapkershiligi.

Adamzat bir neshe a'sirler dawami'nda erkin ha'm baxi'tli' turmi's keshiriw ushi'n za`ru'r bolg`an demokratiyali'q jag`day jaratti', insandi' hu`rmetlew og`an erkinlik beriw ha'm qorg`awg`a xi'zmet etetug`i'n norma, qag`i'ydalardi' ha'm printsiplerdi islep shi'qti'. Bul norma ha'm qag`i'ydalar uli'wma insani'yli'q mazmung`a iye boli'p, insandi' ha'm ja'miyetti zorli'q zombi'li'qtan qutqari'w, og`an erkinlik beriw joli'nda xi'zmet etip keldi.

Adamzat bir neshshe a'sirler dawami'nda erkin ha'm baxi'tli' keshiriw ushi'n za`ru'r bolgan demokratiyali'q jag`day jaratti', insandi' hu`rmetlew og`an erkinlik beriw ha'm qorg`awg`a xi'zmet etug`i'n norma, qag`i'ydalardi' ha'm printsiplerdi islep shi'qti'. Bul norma ha'm qag`i'ydalar uli'wma insani'yli'q mazmung`a iye boli'p, insandi' ha'm ja'miyetti zorli'q – zombi'li'qtan qutqari'w, og`an erkinlik beriw joli'nda xi'zmet etip kelgen.

Shi'g`i's du'n`yasi'nda adamlardi'n` ja'ma`a't boli'p. Birgelikte birin-biri qollap-quwatlap jasaw, oni'n` norma ha'm qag`i'ydalari'na o`z erki menen boysi'ni'w ta'n ali'ng`an.

Bul xali'qlardi'n` bir ta`repin Qi'zi'lqum. Ekinshi ta`repin Qaraqum si'yaqli' sho`listanli'qlar orap tur. Bul awi'r ta`biyat sharayatlari' adamlardi'n` dara-dara jasawi'na, turmi's keshiriwine imkaniyat bermegen. Sol sebepli adamlar da'r`ya jag`alari'nda, ko`ller a'tirapi'nda, oypatli'q jerlerde turmi's keshiriwge ma`jbu'r bolg`an. Solay etip, Orta Aziya sharayati'nda ja'ma`a` boli'p jasaw ayri'qsha za`ru'rli boli'p, adamlardi' bir-birine jaqi'nlasti'ri'p, birin-biri qollap-quwatlap jasawg`a shaqi'rg`an.

O'zbekistan Prezidenti I.A.Karimov «Joqari' ma'nawiyat – jen'ilmes ku'sh» shi'g'armasi'nda xalqi'mi'zdi'n` usi' ta'kirarlanbas o'zgesheligi tuwrali'»: «... Shi'g'i's du'n`yasi'nda, atap aytqanda O'rta Aziya sharayati'nda ja'ma'a't boli'p jasaw sezimi og`ada u'lken a`hmiyetke iye ha'm adamlardi' bir-birine jaki'nlasti'ri'wg`, bir-birin qollap-quwatlap, turmi's keshiriwge tiykar jaratadi'. Usi' ma'nide xalqi'mi'zdi'n` turmi's keshiriwge tykar jaratti'. Usi' ma'nide xalki'mi'zdi'n` turmi's ha'm oylawi'na na`zer taslasaq basqalarg`a hesh uqsamaytug`i'n, mi'n` ji'llar dawami'nda qaliplesken tek o`z ara qatnas gana emes, al turmi'si'mi'zdi'n` u`zilmes bir bo`legi si'pati'nda ko`zge taslanatug`i'n bir qatar pa`ziyiletlerdi ko`remiz» dep ma`selege duri's qatnas jasawdi' atap ko`rsetti.

Bu`gingi demokratiyali'q reformalardi' ja'ne de teren`lestiriw puqarali'q ja'miyetti qa`liplestiriw. Jedel rawajlandi'ri'w da`wiri Orayli'q Aziya region'i'nda jasawshi' barli'q xali'qlardi' birgelesip, bir-birin qollap-quwatlap, ja`rdemlesip, dosli'q – tati'wli'qta jasawg`a turmi'sti'n` o`zi shaqi'rmaqta, buni' bizin` qon'si' xali'qlari'mi'z an`lap jetiwi za`ru`r.

Usi' za`ru`rlikti aldi'nnan ko`re bilgen O'zbekistan Prezidenti o`zinin` og`ada a`hmiyetli pikirlerinen bildiredi. «O'rta Aziya ortali'g'i'nda ja'ma'a't, ma`ha`lle boli'p, bir-birine mehir-muxabbatli' boli'p jasaytug`i'n insanlar da`wir qanshama o`zgermesin, tariyx si'nawi'nan o'tken o`z qa`driyatlarina sadi'q boli'p jasawdi' maqul ko`rer eken, buni' zamanago`y pikirleytug`i'n, du'n`yag`a teren` na`zer taslaytug`i'n adam tuwri' tu`siniwi, moyi'nlaw ha'm oni' hu`rmet penen qabi'l etiw lazim» dep na`siyatlaydi'. Usi' ayti'lg`anlardan kelip shi'g'i'p demokratiya bizin` turmi's ta`rizimizge sin`ip ketken uli'wma insani'yli'q qa`driyat ekenligin teren` an`laymi'z.

O'zbekistan g`a`rezsizlikke erisiwi menen ma`mleketimiz Konstitutsiyasi' tariyx'i'nda tu`pkilikli buri'li's boldi'.

Hu`qi'qi'y demokratiyali'q ma`mlekette insan ma`rtebesi qa`dir-qmbati', huqi'q ha'm erkinlikleri Konstitutsiya arqali' qorg`aldi'.

O'zbekistanni'n g'a'rezsiz rawajlani'w bari'si'nda ma'mleketimizde ma'mleket ha'kimiyati' ha'm basqari'wdi' demokratiyalasti'ri'w tarawi'nda a'melge asi'ri'lg'an reformalar en' bas maqsetke ha'kimiyatlar bo'liniwinin' konstitutsiyali'q printsiplin turmi'sqa engiziw menen ha'kimiyatlar ortasi'nda o'z-ara jaqi'nlası'w ha'm ma'plerdin' birligi a'melge asi'ri'ldi', orayda ha' uli'wma insani'yli'q qa'diriyat ori'nlarda ni'zam shi'g'ari'wshi' ha'm wa'killikli organlardi'n' a'killikleri ha'mde ja'ma'a'tlik qadag'aoani'wi'ni'n' rolin ku'sheytıw, sud sistemasi'n liberallasti'ri'w ha'm oni'n' g'a'rezsizligin ta'miynlew boyi'nsha a'hmiyetli shara-ilajlardi' ori'nlawg'a qarati'lg'an edi.

O'zbekistanda basqari'wdi'n' respublikali'q formasi' tan'landi'. Respublikada Prezident lawazi'mi' 1990-ji'li' 24-martta Oliy Majilistin' 1-sessiyasi'nda qabi'l etildi. O'zbekistan tariyxı'nda birinshi reet ja'riyalang'an Prezident lawazi'mli' g'a'rezsiz O'zbekistan ma'mleket ha'kimiyati'nda orayli'q ori'ndi' iyeleydi. O'zbekistan Respublikasi'ni'n' Prezidenti ma'mleket basli'g'i' ha'm millet ha'kimiyati' organlari'ni'n' kelisilgen ha'reket etiwı ha'm birligin ta'miynleydi.

O'tken ji'llar dawami'nda basqa'ri'w tarawi'nda wazi'ypalardi'n' bir qatar bo'limleri waliyat, rayon, qala atqari'wi'na o'tkeriledi. Ma'ha'lle sistemasi'n qa'liplestiriw ma'selesine u'lken itibar berildi. Qi'sqasha aytqanda, basqari'w tarawi'n oraylasti'ri'wda sheklew isleri a'melge asi'ri'ldi' ha' uli'wma insani'yli'q qa'diriyat bul tarawda reformalar dawam ettirilmekte.

Ma'mleketimizde erkin puqarali'q ja'miyetin quri'w ha'm rawajlandi'ri'w bari'si'nda «Ku'shli ma'mleketten – ku'shli puqarali'q ja'miyetke qaray» degen da'stu'r tiykari'nda ma'mleket ha'kimiyati'ni'n' ayi'ri'm funktsiyalari' ha'm wazi'ypalari' puqaralardi'n' o'zin-o'zi basqari'w organlari'na berilip, basqi'shpa-basqi'sh o'tiw protsessii dawam etpekte. Solay etip, puqarali'q ja'miyette ma'mleket ha'm oni'n' organlari'ni'n' iskerligi u'stinen puqaralardi'n' ja'ma'a'tshilik qadag'alawi' ornati'ldi'.

Bul printsipler o'zin demokratiyalı'q jaqtan rawajlang'an ma'mleketlerdin' konstitutsiyalari'nda belgilep qoyi'lg'an. Ja'miyetti ha'm oni' basqari'wda

demokratizatsiyalaw protsessii o`zinin` ob`ektiv ni`zamli`g`i`na iye ha`m oni` basshi`li`qqa ali`w talap etiledi. Soni`n` menen birge demokratiyani` tu`siniw, tiykarlaw, a`meliy iske qollani`w, barli`q xali`qlarda, ma`mleketlerde birdey emes.

Bati`sta demokratiya u`lgisi individualizm filosofiyasi`na tiykarlang`an boli`p shekten ti`s massani` siyasatlasti`ri`w ideyasi`na qarati`lg`an. Onda pragmatizm ideyasi` basi`m ori`ndi` iyeleydi. Shi`g`i`s du`n`yasi`nda demokratiya kollektivizm, ja`miyetlik pikirdin` u`stinligi ideyasi`na tiykarlanadi`. Usi`lay bolg`anli`qtan bizde demokratiyalı`q protsessler xalqi`mi`zdi`n` ni`zamdi` ti`n`law, og`an boysi`ni`w, siyasiy qatnaslarda moralli`q-ruwxı`y baslamani`n` u`stinligi ta`sirinde rawajlanadi`. Soni`n` menen birge Shi`g`i`sta demokratiyalı`q protsess o`zinin` izbe-iz si`pati` menen aji`rali`p turadi`. Usi`lar esapqa ali`ni`p O`zbekistan, Qaraqalpaqstan Respublikasi`nda ja`miyetlik turmi`sti`n` barli`q salalari` demokratiyalı`q jol menen rawajlani`p baradi`. sebebi, insan ha`m ja`ma`a`tlerdin` erkinligi turmi`sqa engizilip bari`ladi`, olardi`n` ma`pdarli`g`i` ku`sheytilip, jedel ja`miyetlik rawajg`a ken` imkaniyat jarati`ldi`.

Demokratiyani`n` Orayli`q Aziya regionı`ndagi` oni`n` orayi`nda jaylasqan O`zbekistan Respublikasi`ndag`i` o`zgesheligi izbe-iz, a`melge asi`p bari`wi` menen si`patlanadi`. Ja`ne bir si`pati` adamlardi`n` sanali`li`q da`rejesi menen uyg`i`nlasi`p bari`wi` menen baylani`sli`. Ja`miyetlik turmi`sti` demokratizatsiyalaw ha`m basqari`w barli`q ma`mleketlerde birdey bolmaydi`, o`tkeni ha`r bir xali`q, millet demokratiyani` o`zinshe tu`sinedi, sol sebepli oni` tu`siniw, og`an tiykarlani`w, a`meliy iske qollani`w birdey boladi`, dep oylaw qi`yi`n. Soni`n` menen birge ja`miyetti ha`m ma`mleketti basqari`wdi` demokratizatsiyalaw protsessii o`zinin` ob`ektivlik ni`zami` menen a`melge asadi`, oni` teren` biliwimiz ha`m basshi`li`qqa ali`wi`mi`z za`ru`r.

G`a`rezsizlik ji`llari`nda ma`mleketimizdin` jetekshi ilimpazlari` ta`repinen demokratiyani`n` milliy, uli`wmainsani`y printsipleri ha`r bir xali`qti`n` qa`driyatları` menen baylani`sti`ri`w ha`m tolti`ri`w bari`si`nda bir qansha isler a`melge asi`ri`ldi`. Sog`an qaramay, ma`mleketimizde demokratiyalı`q ja`miyet

quri'w protsessinde olardi'n` o'z-ara baylani'si' ha'm a'melge asi'ri'w o'zgesheliklerin teren` u'yreniwdi talap etedi.

Demokratiyali'q ja'miyet kontseptsiyasi'nda milliy, uli'wmainsani'y qa'driyatlar menen bir qatarda, diniy qa'driyatlardi'n` orni'na ayri'qsha itibar qrati'lmaqta. Sebebi olar arasi'nda qatan` shegara joq. Bunday pikir bildiriwimizge belgili tariyxı'y sharayatlarda ob'ektiv za'ru'rlikler sebepli ja'miyet rawajlani'wi' ushi'n ayri'ksha a'hmiyetke iye milliy qa'driyatlar diniy qaraslar bawi'ri'nda qa'lipleskenligi tiykar boladi'.

Belgili bolg`ani'nday, O'zbekstan g`a'rezsizlikke eriskennen keyin o'zine ta'n bolg`an rawajlani'w joli'n, yag`ni'y bazar ekonomikasi' printsiplerine tiykarlang`an erkin, ashi'q demokratiyali'q ma'mleket quri'w wazi'ypasi'n tiykarg`i' maqset etip belgilep aldi'. O'zbekstan Respublikasi' Prezidenti İslam Ka'rimov atap o'tkenindey: «Biz tek demokratiyali'q ja'miyet emes, demokratiyali'q a`dil ja'miyet qurmaqshi'mi'z... A`dalat ha'm haqi'yqat ideyasi' ja'miyetlik turmi'si'mi'zdi'n` barli'q tarawlari'n o'z ishine ali'wi' da'rkar. A`dalat ha'm haqi'yqat ideyasi' ni'zamshi'li'q jumi'slari'mi'zdi'n` negizi, bas bag`dari' boli'wi' sha`rt»¹.

Shi'ni'nda da, a`dalat tu'sinigi menen ni'zam u'stinligi tu'sinigi ti'g'i'z baylani'sli'. Jurtbasi'mi'z belgilep bergenindey, qabi'l etilip ati'rg`an ni'zamlari'mi'z negizinde a`dalat boli'wi' lazi'm. A`dalatqa tiykarlang`an ni'zamlardi'n` turmi'sqa engiziliwi a`dalatti'n` jen'ip shi'g'i'wi'na ali'p keledi.

Demokratiyali'q ja'miyet quri'w ushi'n ma'mlekette qabi'l etilip ati'rg`an ni'zamlar a`dalatli' boli'wi', o'zinde xali'q ma'plerin bayan etiwı sha`rt. Bul ni'zamlar bulji'tpay ori'nlanısa g`ana ja'miyette demokratiya ornaydi' ha'm bekkemlenedi. Sebebi barli'q demokratiyali'q institutlar, insan huqi'qlari' ha'm erkinlikleri ni'zam arqali' engililedi.

Demokratiyali'q ja'miyettin` en` a'hmiyetli belgilerinin` biri – ja'miyet ag`zalari'ni'n` ni'zam aldi'nda ten`liginin`, Konstitutsiya ha'm ni'zamlar

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза. 1995 йил 23 февраль. «Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир» китобида, 3-жилд. - Т.: «Ўзбекистон», 1996, 10-бет.

u`stinliginin ta'miynlengenligi boli'p esaplanadi'. Soni'n menen birge, Konstitutsiya ha'm ni'zamlardi'n basli' maqseti insan, oni'n huqi'q ha'm erkinliklerin ta'miynlewden ibarat boli'wi' lazi'm.

«Ni'zam u`stinligin ta'miynlew, shaxs, shan`araq, ja'miyet ha'm ma'mlekettin huqi'q ha'm ma'plerin qorg`awdi' ku'sheytiw, xali'qti'n huqi'qi'y ma'deniyati'n ha'm huqi'qi'y sanasi'n ko'teriw, puqaralardi' ni'zamg'a boysi'ni'w ruwxında ta'rbiyalaw-bul rawajlang'an bazar ekonomikasi'na tiykarlang'an haqi'yqi'y demokratiyalı'q, huqi'qi'y ma'mleket ha'm erkin puqaralı'q ja'miyet quri'wdi'n tek maqseti emes, al oni'n quralı', en a`hmiyetli sha`rti boli' esaplanadi'G².

Ni'zam u`stinliginin a`hmiyeti O`zbekstan Respublikasi' Konstitutsiyasi'ni'n bir qatar stat`yalari'nda belgilep berilgen. Konstitutsiyani'n I'I'I' babi' eki - 15 ha'm 16-stat`yalardan ibarat boli'p, Konstitutsiya ha'm ni'zam u`stinligine bag'i'shlang'an.

Konstitutsiyani'n 15-stat`yasi'na muwapi'q, «O`zbekstan Respublikasi'nda O`zbekstan Respublikasi'ni'n Konstitutsiyasi' ha'm ni'zamlari'ni'n u`stinligi so`zsiz ta'n ali'nadi'.

Ma'mleket, oni'n organlari', lawazi'mli' shaxslar, ja'miyetlik birlespeler, puqaralar Konstitutsiya ha'm ni'zamlarg'a muwapi'q is ju`rgizedi'.

O`z jumi'slari'n Konstitutsiya ha'm ni'zamlarg'a muwapi'q a`melge asi'ri'w atap o`tilgen sub`ektlerdin konstitutsiyalı'q minneti boli'p esaplanadi'. Eger de ma'mleketlik organlar, ma'mleketlik emes sho`lkemler, lawazi'mli' shaxslar yaki puqaralar o`zlerinin usi' minnetlerin ori'nlamasa, olarg'a tiyisli juwapkerlik sharalari' qollani'li'wi' mu`mkin.

Konstitutsiya ha'm ni'zamlarg'a boysi'nbag'an shaxslardi'n juwapkerligi Konstitutsiyani'n o`zinde yamasa tiyisli ni'zam hu`jjetlerinde bekkemlengen boladi'. Ma`selen, Konstitutsiyani'n 93-stat`yasi' 12-ba`ntine muwapi'q,

² Каримов И.А. Адолат қонун устуворлигида. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг олтинчи сессиясидаги маъруза. 2001 йил 29 август. «Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак» китобида, 10-жилд. - Т.: «Ўзбекистон», 2002, 28-бет.

Konstitutsiyani', ni'zamlardi' buzg'an rayon ha'm qala ha'kimlerin Respublika Prezidenti o'z qarari' menen lawazi'mi'nan azat etiwge haqi'li'.

Bul boyi'nsha sonni' da ayti'p o'tiw kerek, Konstitutsiyani'n' normasi' basqa ni'zamlardi'n' normalari'na sali'sti'rg'anda u'stinlik xarakterge iye. Sebebi Konstitutsiya basqa barli'q ni'zamlar ushi'n tiykar boli'p esaplanadi'.

Sonli'qtan da Konstitutsiyani'n' 16-stat'yasi'nda bektilgen qag'i'ydag'a muwapi'q, «Birde bir ni'zam yaki basqa normativ-huqi'qi'y hu'jjet Konstitutsiya normalari' ha'm qag'i'ydalari'na qayshi' keliwi mu'mkin emes». Eger de qanday da bir normativ-huqi'qi'y hu'jjet Konstitutsiyag'a qayshi' keletug'i'n bolsa, ol biykar etiliwi lazi'm.

O'zbekstan Respublikasi'nda normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerdin' Konstitutsiyag'a sa'ykesligin ta'miyinlew mexanizmi islep shi'g'i'lg'an ha'm a'melde qollani'ladi'.

Al endi, Konstitutsiyani'n' usi' stat'yasi'na muwapi'q ni'zam yaki basqa normativ-huqi'qi'y hu'jjettin' Konstitutsiyag'a sa'ykesligin qaysi' organ qadag'alaydi' ?, degen sorawdi'n' tuwi'li'wi' ori'nli'.

Normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerdin' Konstitutsiyag'a sa'ykesligin qadag'alawdi' oni'n' qaysi' basqi'shta a'melge asi'ri'li'wi'na qarap, to'mendegi eki tu'rge aji'rati'w mu'mkin

Birinshiden, da'slepki qadag'alaw. Bul qadag'alaw normativ-huqi'qi'y hu'jjet joybar tu'rinde tayarlang'an waqti'nda olardi' huqi'qi'y ekspertizadan o'tkeriw arqali' a'melge asi'ri'ladi'. O'zbekstan Respublikasi'ni'n' «Normativ-huqi'qi'y hu'jjetler haqqi'nda»g'i' 2000 ji'li' 14 dekabr'de qabi'l etilgen ni'zami'ni'n' 18-sta'yasi'na muwapi'q, «Huqi'qi'y ekspertiza normativ-huqi'qi'y hu'jjet joybari'n tayarlag'an organni'n' yaki normativ-huqi'qi'y hu'jjetti qabi'l etetug'i'n organni'n' yuridikali'q xi'zmeti, sonday-aq, O'zbekstan Respublikasi' A'dillik ministrli'gi ta'repinen a'melge asi'ri'li'wi' mu'mkin».

Ekinshiden, keyingi qadag'alaw. Bul qadag'alaw normativ-huqi'qi'y hu'jjetler qabi'l etilgennen keyin a'melge asi'ri'ladi'. Keyingi qadag'alawdi'n' o'zin de eki tu'rge bo'liw mu'mkin:

A) normativ-huqi'qi'y hu'jjet qabi'l etilgennen keyin, biraq ol ele ku'shke kirmesten buri'n a'melge asi'ri'latug'i'n qadag'alaw. Bul qadag'alaw da A'dillik ministrligi ta'repinen ministrlikler, ma'mleketlik komitetler ha'm vedomstvolalar qabi'l etken uli'wma ma'jbu'riy xarakterge iye bolg'an normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerdi ma'mleketlik dizimnen o'tkerimesten buri'n a'melge asi'ri'ladi'. Bul normativ-huqi'qi'y hu'jjetler ma'mleketlik dizimnen o'tkerilgennen keyin g'ana ku'shke kiredi.

O'zbekstan Respublikasi'nda ministrlikler, ma'mleketlik komitetler ha'm vedomstvolardi'n` uli'wma ma'jbu'riy xarakterdegi normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerinin` Konstitutsiya ha'm ni'zamlarg'a sa'ykesligin ta'miynlew maqsetinde O'zbekstan Respublikasi' Ministrler Kabineti 1993 ji'li' 17 iyunde «Ministrlikler, ma'mleketlik komitetler ha'm vedomstvolardi'n` uli'wma ma'jbu'riy tu'stegi normativ hu'jjetlerdin` huqi'qi'y ekspertizasi' ha'm olardi' ma'mleketlik dizimnen o'tkeriw haqqi'nda» ha'm 1997 ji'li' 9 oktyabr'de «Ministrlikler, ma'mleketlik komitetler ha'm vedomstvolalar normativ hu'jjetlerinin` ni'zamli'li'g'i'n ta'miynlew ilajlari' haqqi'nda» qararlar qabi'l etti.

Bul qararlardi'n` a'hmiyeti sonnan ibarat, olar uli'wma ma'jbu'riy xarakterdegi vedomstvoli'q normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerdi O'zbekstan Respublikasi' A'dillik ministrliginde ma'mleketlik dizimnen o'tkeriwdin` ma'jbu'riyligin ta'miynlep berdi. 1997 ji'l 9 oktyabr'degi qararda belgilengenindey, eger usi'nday hu'jjetler ma'mleketlik dizimnen o'tkerilmese, olar yuridikali'q ku'shke iye bolmaydi'. Konstitutsiya yaki ni'zamg'a qayshi' keletug'i'nlari' bolsa ma'mleketlik dizimnen o'tkeriliwi mu'mkin emes. A'ne usi'nday jol menen vedomstvoli'q normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerdin` Konstitutsiyag'a ha'm ni'zamlarg'a sa'ykesligi ta'miynlenbekte.

B) ku'shke kirgen normativ-huqi'qi'y hu'jjetlerdin` Konstitutsiyag'a sa'ykesligi boyi'nsha qadag'alaw. Bunday qadag'alawdi' barli'q ma'mleketlik organlar a'melge asi'radi'.

O'zbekstan Respublikasi' Prezidenti I.A.Ka'rimov Oliy Majlis Senati'ni'n` qospa ma'jilisindagi bayanati'nda: «Turmi'si'mi'zdi' reformalasti'ri'w ha'm

jan`alaw tuwrali' so`z eter ekenbiz, o`z aldi'mi'zg`a qoyg`an basli' wazi'ypa ha`m bag`darlarga`a ayi'ri'qsha itibar qarati'w lazi'm» dep atap o`tti. Birinshi u`stinlikke iye wazi'ypa: «Ma`mleketlik quri'li's ha`m basqari'w tarawi'ndag`i' en` a`hmiyetli wazi'ypa-bul ni'zamshi'li'q ha`kimiyati' esaplang`an ma`mleket parlamentinin` roli ha`m ta`sirin ku`sheytiw, ha`kimiyatti'n` ni'zamshi'li'q, atqari'w ha`m sud tarmaqlari' arasi'nda ja`ne de proportsional ha`m turaqli' ten` salmaqli'li'qqa erisiwden ibarat»³.

Uli'wma alg`anda, ni'zamlardi'n` ori'nlani'wi' ha`m normativ-huqi'qi'y hu`jjetlerdin` Konstitutsiyag`a ha`m ni'zamlarg`a sa'ykes boli'wi'n qadag`alaw ni'zam shi'g`ari'wshi', atqari'wshi' ha`m sud ha`kimiyatlari'n a`melge asi'ri'wshi' ma`mleketlik organlar ta`repiyen ali'p bari'ladi'.

³ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз - жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир.-Т.: «Ўзбекистон», 2005, 36-бет.

§3. G`a`rezsizlik ha`m demokratiya insan erkinligi, insanni`n` ku`sh-qu`dretinin` deregi

Biz g`a`rezsiz rawajlani`w ji`llari`nda basi`p o`tken ju`da` qi`yi`n ha`m juwapkerli, mashaqatli` rawajlani`w joli` dawami`nda qanday protsesslerge dus kelmeyik, qanday awi`r si`nawlardi` keshirmeyik. Konstitutsiyami`z barli`q waqi`tta elimizdi, xalqi`mi`zdi` tu`rli ba`le-qa`delerden asi`raw, ju`da` qa`wipli Erkinlik qa`diriyat sipatinda. Yi`tta tuwri` joldi` tabi`w ha`m keleshekke isenim menen qarawda tiykar boli`p xi`zmet qi`lmaqta desek, hesh qanday qa`te bolmaydi`.

Bu`gin Konstitutsiya haqqi`nda, oni`n` ma`nis-mazmuni` ha`m joqari` printsipleri haqqi`nda so`z eter ekenbiz, Tiykarg`i` ni`zami`mi`zda birinshi na`wbette shaxs ma`pinin` ma`mleket ma`pinen u`stin etip belgilengeni, insan ha`m oni`n` huqi`q erkinlikleri ha`mde ma`pleri en` joqari` qa`diriyat si`pati`nda ani`qlap qoyi`lg`ani` ja`ne bir ma`rte ayti`li`p o`tiw ori`nli`, dep bilemen. A`ne usi` qatti`y talapti` tek ni`zam emes huqi`qi`y normalari`mi`zda belgilep beriw, ba`lki bul u`stin printsipti turmi`si`mi`zg`a qollani`w u`lken a`hmiyetke iye.

Buni`n` ushi`n ba`rshe puxaralari`mi`z o`z huqi`q ha`m burshlari`n teren` an`lap ali`wi` ha`m siyasiy da`rejesin asi`ri`wi` lazi`m. A`sirese, bul konstitutsiyali`q printsipti birinshi gezekte mansab ha`m a`meliy wazi`ypalarda oti`rg`anlar, huqi`qi`y mekemeler iskerleri o`zinin` ku`ndelikli xi`zmetinde tuwi`ri`i` islew za`ru`rligin bu`gingi ku`nde en` dolzarb ma`sele si`pati`nda ortag`a qoysaq tuwri` boladi`. Usi` ori`nda ma`mleket quri`li`s oni`n` rawajlani`wi`, ja`miyettin` demokratiyalı`q rawajlani`wi`, ekonomikami`zdi` rawajlandi`ri`w, ruwxı`y ag`arti`wshi`li`q isler menen baylani`sli` bolg`an, qi`sqasha aytqanda aldi`mi`shda turg`an mashqala ha`m wazi`ypalardi` shesheiw «Reforma reforma ushi`n emes, a`wele insan ushi`n, insan ma`plerin ta`miynlew ushi`n» degen teren` ma`nili degen pikir di hasla umi`tpasli`q kerek.

A`piwayi` qi`li`p aytqanda bu`gin qaysi` tarawdi` almayi`q paxta yaki g`a`lle jetistiriw bolama, sotsiallı`q turmi`si`mi`z yaki jan`a-jan`a quri`li`slar, qala ha`m awi`llardi` abadanlasti`ri`w bolama – ne is qi`lmayi`k, olardi`n` ha`mmesi aqi`r-

aqi'bet insan ushi'n, usi' elde jasap ati'rg'an adamlar ushi'n qi'li'ni'p ati'rg'ani'n ko'riw qi'yi'n emes. Ba'rshemiz qali'sana ta'n ali'w kerek – ko'binese ku'ndelik turmi's ta'shwishleri menen ba'nt boli'p, mine usi' a'piwayi' haqi'yqatti' esimizden shi'g'ari'p qoyami'z. Usi' jerde toqtali'p o'tiw kerek dep oylayman. Bu'gin elimizde demokratiyali'q ma'mleket erkin ha'm abadan turmi's quri'w joli'nda a'melge asi'ri'li'p ati'rg'an u'lken-u'lken o'zgerislerdi turmi'si'mi'zdi' shetten gu'zetetug'i'n adamlar ha'tte dushpanlarda inkar ete almaydi'.

Lekin, taasuf penen ayti'w kerek a'ne usi' rawajlani'wg'a erisiw, aldi'mi'zg'a qoyg'an jen'islerge erisiw joli'ndag'i' mashqalalar, qi'yi'nshi'li'q ha'm jetispewshililer, jol qoyi'li'p ati'rg'an qa'te ha'm nuqsanlar, tosi'q ha'm g'awlar, boli'p ati'rg'an ji'nayatlar haqki'nda a'shkara so'ylew, bul haqki'nda adamlarg'a haqqani'y ha'm xali's xabar jetkiziwde biz ele a'zzi boli'p kelmektemiz.

Ashi'g'i'n aytqanda, eski du'zimge ta'n qaldi'q ha'm asoratlar, ba'rshemizdin` sanami'i'zda ele saqlani'p kiyati'rg'an eskishe jaqi'nlası'w ha'm qaraslar bug'an tiykarg'i' sebep bolmaqta.

Bunday sawapli' isler ha'mmenin` de qoli'nan kele bermeydi. Buni'n` ushi'n adam qanday joqari' pa'ziyetler sahi'bi' boli'w kerek. Usi'nnan kelip shi'g'atug'i'n bolsak, saqawatli' ha'm biyg'arez homiylerdin` qi'latug'i'n isleri insan da'rtine ma'lha'm boli'p, oni'n` g'am-ta'shwishlerine sherik boli'p jasaytug'i'n pidayi' shi'pakerler xi'zmeti menen ha'r ta'repleme o'z-ara baylani'si'p ketkenin tasawi'r qi'li'w qi'yi'n emes dep oylayman.

Shaxs ruwxiyati, onin` du'n'ya qarasi, isenimine ko'nlikpeler tiykarinan shan`araqta ju'zege keledi. Usi ma'niste shan`araq-haqiyqiy ruwxiyliq oshag'i, ideologiyaliq ta'rbiya usili ha'm ma'kani esaplanadi. Milliy ideyamiz, ideologiyamizg'a ta'n tun'g'ish pa'ziyetler shan`araqta qa'liplesedi. Bul protsess babalar u'giti, ata ibarati, ana mehri arqali a'melge asiriladi.

Shan`araq, onin` a'sirler dawaminda saqlanip kiyatirg'an muqaddes da'stu'rleri arqali jaslarda Watang'a muhabbat, iyman-isenim, juwapkershilik, watandi su'yiwsilik, insandi su'yiwsilik, ilimge inta`, miynetti su'yiwsilik ko'nlipeleri qa'liplesedi.

Shan`araq-ja`miyettin` tiykarg`i buwini. Shan`araqta sin`dirilgen ta`rbiya, Watan, el, g`a`rezsizlik, azatliq haqqinda berilgen tu`sinik, ko`rinis balanin` sap qa`lbinde bir o`mirge mo`rlenip qaladi. Shan`araq bekkem, awizbirshilikli, pa`rawan, sap bolsa g`ana, ja`miyette tinishliq ju`z beredi. Prezidentimizdin` tastiylag`aninday, «Shan`araqtin` ja`miyettegi orni, ta`rbiyalıq, a`dep-ikramliq a`hmiyetin, qa`dir-qimbatin an`lap jetpesten, shan`araqqa millet ma`pleri ko`z qarasinan jantaspay turip, xaliqshil ideologiya jarata almaymiz» Yag`niy ruwxıy saladag`i waziypalarimizdi kewildegidey a`melge asira almaymiz.

Sonin` ushin da ma`mleketimizde shan`araqtı bekkemlewge ayırısha itibar berilmekte. Ma`selen, Tiykarg`i nizamimizdin` «Shan`araq» dep atalg`an a`n`-babında to`mendegi qag`ıydalardı oqıw mu`mkin:

ye-stat`ya. Shan`araq ja`miyettin` tiykarg`i buwini ha`m de ja`miyet ha`m ma`mleket qa`wenderliginde bolıw huqıqına iye.

yr-stat`ya. Ata-analar o`z perzentlerin er jetemen degenshe bag`ıw ha`m ta`rbiyalawg`a ma`jbu`r.

yt-stat`ya. . . .Analıq ha`m balalıq ma`mleket ta`repinen qorg`aladı. . . ha`m tag`i basqalar.

G`a`rezsiz respublikamızda Shan`araq qatnasiqlarına ayırısha a`hmiyet berilip atirg`anlig`in Oliy ma`jilistın` birinshi shaqiriq on birinshi sessiyasında «Shan`araq kodeksi» haqqında nizamnıń qabil etiliwinde de ko`riwimiz mu`mkin. Ma`mleketimizdin` shan`araqtin` rolin asiriwg`a qaratılğ`an siyasati, a`lbette, perzentlerimizdin` ruwxıylig`in jetilistiriwde u`lken a`hmiyetke iye boladı.

Heshkimge si`r emes, totalitarizm da`wirinde, ata-babalari`mi`z-di`n u`gitleri, pa`ndiw-na`siyatları', a`jayı'p da`stu`rlerimiz maq-tani'sh etiliw orni`na mudami' karalandı', olarg`a jaman at tag`i'ldi'. Milliy ta`rbiya boyi'nsha miyrasi`mi`z u`yrenilmedi, na`siyatlanbadi'. Oni`n orni`na ta`lim-ta`rbiya tarawı`ndag`i' Evropa, Rossiya model`-lerin ko`klerge ko`terip maktap, u`gitlep, jaslari`mi`zdi' o`z milliy qa`diriyatlari`mi`zdan shetletip koydi`k. Na`tiyjede diniy, a`dep-ikramli`k, shanaraq, qonsi'-qoba, ma`xa`lle ta`siri sebepli ta`lim-ta`rbiyani`n turmi`s si`nawlari`nan o`tken biybaxz bayli`klari`nan juda bola basladı`q.

G`a`rezsizliktin sharapati` menen bularg`a shek koyi`ddi`, bunday unamsi`z nllletlerden kuti`li`w boyi`nsha sezilerli isler a`melge asi`ri`ldi`.

G`a`rezsiz O`zbekstan Respublikasi`ni`n tiykarg`i` ni`zami`—Konstitutsiyada perzentlerdin ja`miyet, shanaraq, ata-analari` aldi`ndag`i` insani`y minnetleri ha`m wazi`ypalari` nelerden ibarat ekenligi, milliy ka`diriyatlari`mi`zdag`i` tiykarg`i` idsya xa`m kag`i`ydalarg`a negizlenip belgilep berilgen. Oyi`n 66-stat`yasi`nda er jetken, miynetke jaramli` perzentler o`z ata-analari` xakki`nda g`amxorli`k etiwge ma`jbu`r dep ko`rsetilgen.

Xa`dislerde mi`naday ga`p bar:

«Qaysi` bir musi`lman perzenti sawap islew u`miti menen azanda ata-anasi`na ziyarat etse, Alla taala og`an ja`nnetgen eki esik ashadi`. Eger olard`sh birewin ziyarat etse, og`an ja`nnettin bir esigin ashadi`. Bala ata-anasi`ni`n qaysi` birin kapa ki`lsa, oni` i`razi` ki`lmag`ansha, Alla taala onnan i`razi` bolmaydi`».

«Ata-anani` xu`rmet etiw-ta`nrini xu`rmet etiw demekdur. Oni`n aldi`nda gu`na` ki`li`w, ta`nri aldi`nda gu`na` is etiw menen barabar».

Ata-anani`n da perzent aldi`ndag`i` pari`zi` og`ada u`lken xa`m juwapkerli. Perzentlerinin keleshekte kanday ruwxı`yat iyesi bolatug`i`nli`g`i` ko`p jag`i`nan ata-ana, ol bergen ta`rbiyag`a bayla-ni`sli`. Ha`r bir ata-ana perzenti aldi`nda o`z atali`k, anali`k min-netin toli`k seze biliwi, og`an juwapker ekenligin anlai jetiwi kerek.

Prezident İ.A.Karimov: «Shanarakta ta`rbiya ma`selesinde qa`tege jol koymasli`k ushi`n da`slep xa`rbir shanaraktag`i` ruwxı`y sharayatti` o`z-ara xu`rmet, a`dep-ikramli`li`k, insani`y katnasi`klar tiykari`na kuri`w za`ru`r. Bu`gingi ku`nde de jurti`mi`zda a`ne usi`nday go`zzal a`dep-ikramli`k o`lshemleri menen jasap kiyati`rg`an, ul-qi`zlari`n usi` ruwxta ta`rbiyalap ati`rg`an ko`plegen u`lgili shanarak-lar ba`rshemizde xa`wes oyatatug`i`ni` so`zsiz. İnsann`sh en girbinsiz xa`m pa`kize tuyg`i`lari`, da`slepki turmi`sli`ktu`sinik xa`m pikirleri, birinshi na`wbette, shanarakta ka`lipleseidi».

Shanarak pa`klikke xa`m tazali`kkz, eki ta`repleme muxabbatka, sadi`kli`k xa`m wapadarli`kka tiykarlani`wi` kerek. Bul perzentler ta`rbiyasi` ushi`n a`xmiyetli usi`l boli`p esaplanadi`.

Shaxs ruwxı'yati`, oni`n du`n`ya karasi`, isenimine ko`nlikpeler tiykari`nan shanarakta ju`zege keledi. Usi` ma`niste shanarak— xaki`yki`y ruwxı'ylı`k oshag`i`, ideologiyalı`k ta`rbiya usi`li` xa`m ma`kani` esaplanadi`. Milliy ideyami`z, ideologiyami`zg`a ta`n tung`i`sh pazi`yletler shanarakta ka`lipleseıi. Bul proiess babalar u`giti, ata ibrati`, ana mexrı arqalı` a`melge asi`rı`ladi`.

Shanarak, oni`n a`sirler dawami`nda saklani`p kiyati`rg`an mukad-des da`stu`rleri arkalı` jaslarda Watang`a muxabbat, iymań-isenim, juwapkershilik, watandi` su`yiwshilik, insandi` su`yiwshilik, ilimge inta`, miynetgi su`yiwshilik ko`nlikpeleri qa`lipleseıi.

Shaxsti` ja`miyetten, ja`miyetti shaxstan aji`rati`p qarawg`a bolmaydı`. Ja`miyet shaxssi`z jasay almag`anli`g`i` si`yaqlı`, shaxs ja`miyetten ti`sta ha`reket ete almaydı`. Sebebi shaxsti`n` qa`lipleseıwinde ja`miyetlik qatnaslar shaxsti` qolay etip qa`liplestirgen bolsa, o`z gezeginde shaxs ja`miyetti sonday da`rejede bina etedi rawajlandı`radi`.

Shaxsti`n` pazi`yletleri ol jasap turg`an, islep ati`rg`an ja`miyettin`, millet yaki elatti`n` o`zine ta`n qa`siyetleri o`z sa`wleleniwin tabadı`. Sol sebepli ha`r bir ja`miyettin` o`zine say shaxsiy, o`zine sa`ykes tipi boladı`. Tu`rli ja`miyette, tu`rli ja`miyetlik ortalı`qta qa`lipleseken shaxs o`zinin` pazi`yletleri ja`miyetlik pazi`yletleri menen biri ekinshisinen tu`pten parq qı`ladı`. Ma`selen, orta a`sirde jasag`an shaxs penen XX ha`m XXI` a`sirdin` pa`n ha`m texnika progressi, yag`ni`y texnogen tsivilizatsiyası` sharayati`nda jasap miynet etip ati`rg`an shaxsti`n` fizikalı`q ha`m ruwxı`y du`n`yasi` pikirilew ta`rizinen keskin pari`q bar.

Juwmaqlap aytqanda, shaxs udayı` ha`rekette, ha`rdayı`m o`zgeriste bolg`an og`ada quramalı` fenomen boli`p, tu`rli da`reje, basqı`shlar, halatlardı`, da`rejelerdi o`zinde ja`mlegen dinamikalı`q rawajlani`wshi` du`zilme. Usi` dinamik du`zilme mexanizmin o`z quramı`na kiriwshi u`sh basqı`shti`, o`z ishine aladı`: - du`n`yag`a keliw, er jetip bari`w ha`m jetilisip bari`w.

Shaxsti`n` ta`rtip du`zilisi ta`biyy-ja`miyetlik orta ta`sirinde o`zgerip baradi`. Oni`n` ta`rtip du`zilmesini basqishpa-basqish, da`rejeme-da`reje qaliplesedi. Mine usi` protsesste jeke shaxsta bar bolgan en` qimmatli` individual qasiiyetler, normalar, uli`wma insani`y ja`miyetlik normalarg`a boysi`nadi`. Shaxs ta`rtip qurami`nda payda bolgan barli`q qasiiyetler, o`zgeshelikler muwapi`qlasi`p, uyg`i`nlasi`p bara beredi. Muwapi`qlasi`w, uyg`i`nlasi`p turi`w aqibetinde shaxs ta`rtibin ju`zege keltirgen barli`q o`zine ta`n individual qasiiyetler o`z-ara baylani`sta ha`reket etedi.

Shaxs haqqi`nda pikir-oy ju`rgizgende insanni`n` fizikali`q ruwxii`y, ma`naviy, professional, milliy o`zgesheliklerin si`patlawshi` tu`rli komponentlerdi o`zinde ja`mlestiriwshi fenomen.

Shaxs tu`rli paziyetler, xislatlar, qasiiyetler, karamatlar, qanigelik qabiletlerden ibarat ja`miyetlik birlik.

Adam balasi`ni`n` erkin pikirlew, jumi`s islew ha`m jasaw uqi`bi`na iye bolgan barkamal shaxs da`rejesine jetiw protsessin ja`ne de teren`, ani`Q tu`sinikke iye boli`w ushi`n en` da`slep individ, individualli`q ha`m shaxs arasi`ndag`i` baylani`sti`n` mexanizmin bilip ali`w za`ru`r.

«I`ndivid» tu`sinigi ja`rdeminde insanni`n` shaxs da`rejesine jetiwi ushi`n za`ru`r bolgan ob`ektivlik sha`rt-sharayatlar ha`m sub`ektiv faktordi`n`, a`sirese ja`miyetlik ortani`n` ta`sirin biliw mu`mkin.

I`nsanni`n` individual qasiiyetleri ja`miyetlik ortani`n` ta`sirinde o`zgerip baradi`. Soni`n` ushi`n individtin` shaxs da`rejesine jetiw protsessin «individ» tu`sinigi ja`rdeminde tu`sindirip bolmaydi`. Al bul protsessti og`an jaqi`n «individualli`q» tu`sigini ja`rdeminde a`melge asi`ri`wg`a boladi`. «I`ndividualli`q» insandag`i` biologiyali`q penen sotsialli`q (ja`miyetlik) ti` birlestirip, olar arasi`ndag`i` o`z-ara baylani`sti`, o`z-ara ta`sirdi an`lati`wshi` (si`patlawshi`) tu`sinik. Ani`g`i`raq aytqanda insandag`i` biologiyali`q ha`m sotsialli`qti` bir pu`tinge birlestirip, oni`n` o`zligin o`z «Men»i ta`riypleydi. Sebebi insan o`z o`zin jarati`w, o`zin-o`zi o`zgerte ali`w uqi`bi`na iye sanali` jarati`li`s.

«I'ndividualli`q» insandag`i` qa`siyetlerdin` individual ta`kirarlanbasli`g`i`n belgileydi. Solay etip insanni`n` o`zine ta`n basqa da individual ta`kirarlanbas qa`bileti, uqi`bi`, oni`n` materialli`q ha`m ruwxı`y bayli`qlardi` jarati`lg`an erkin iskerliginde ko`zge taslanadi`.

Egerde insannan basqa tiri jarati`li`stag`i` ha`reket ta`biyyi ortag`a iykemlesiwge qarati`lg`an bolsa, insandag`i` do`retiwshilik iskerlik ta`biyyi-jamıyetlik ortani` o`zgertiwge, qayta quri`wg`a qarati`lg`an boladi`.

I`nsanni`n` individual qa`biletin, uqi`bi`n rawajlandi`ri`wdag`i` en` ku`shli faktor oni`n` o`zligin an`lap jetiwi boli`p tabi`ladi`. I`nsan o`zligin an`lap jetken sayi`n o`zinin` individual qa`siyetlerinin` rawajlani`wi` ushi`n ku`sh aladi`.

Solay etip, individualli`q - ko`p ta`repli, ra`n`ba`ren` qa`siyetlerdi o`zinde jam`legen integral tu`sinik.

Sol sebepli insan o`zinde bar bolg`an individual paziyletlerdi, uqi`pti`, tu`sinip jetpese, ol hesh qashan erkin shaxs da`rejesine ko`terile almaydi`. O`z qa`dir-qi`mbati`n bahalay almaydi`.

I'ndividualli`q insanni`n` tek si`rtqi` ko`rinisi emes, al o`zine ta`n barli`q paziyletlerinin` ji`yi`ndi`si`. I'ndividualli`q ku`shli rawajlang`an kisilerde ulli` paziyletleri ta`kirarlanbas talantqa iye bola beredi.

Ma`selen: musulman filosofiyasi`ni`n` talantli`lari`ni`n` biri Najmaddin Kubro o`zinin` karamat ko`rsetiw uqi`bi` menen pu`tkil shi`g`i`sti` tan` qaldi`rg`an. O`zinin` o`tkir na`zeri menen sa`wbetlesiwshisinin` qa`lbine albi`rawshi`li`q salg`an. Bir ku`ni Najmaddin Kubro na`zerin bir jerge toplan oti`rg`an jag`dayda oni`n` bir sawdager tamasha ushi`p kirip baradi`. Shayxti`n` na`zeri sawdagerge tu`sedi, shayx sawdagerge qarap: «endi elin`e bari`p, tariyxatti` el arasi`nda en jaydi`r, sebebi mag`an kelip nesiyebe tapti`n`» - deydi. I'ndividualli`q insanni`n` shaxs da`rejesine o`sip o`tiwine ali`p keledi.

Shaxs bolsa – insanni`n` jamıyetlik aqi`lli` jarati`li`s ekenligin, ta`riyplewshi tu`sinik. I`nsan shaxsi` jamıyetlik jarati`li`s ekenligin to`mende si`patlaydi`. Birinshiden, insan o`ndiris qurallari` ja`rdeminde miynet etedi, metodikali`q ha`m ruwxı`y bayli`qlar jaratadi`. 2-den, insan pikirlew ma`deniyati`na iye, 3-den, insan

basqa jaratı`li`slardan o`zgeshe o`z o`z pikirine iye, oni` til ja`rdeminde basqag`a jetkiziw uqi`bi`na iye. Mine usi` ja`miyetlik baylani`slar insanda shaxs da`rejesine ko`teriledi.

Shaxsti`n` ja`miyetke ta`siri ha`r bir tariyxı`y da`wirdegi ja`miyetlik ortalı`qta tu`rlishe o`tedi. Oni`n` ja`miyetke tikkeley ta`siri mikroortada ani`g`i`raq ko`rinedi. Makro ha`m mega ortalı`qqa ta`siri al kiretug`i`n gruppani`n`, milettin` belgili bir tariyxı`y da`wirdegi iyelegen orni`na say keledi.

Shaxsti`n` ja`miyetke ta`siri, oni`n` turmi`sqa qatnasi`ndag`i` aktivligine baylani`sli`. Shaxslardi`n` belgili bir tariyxı`y da`wirdegi is-ha`reketleri, ja`miyetke tutqan orni`na qaray: a`piwayi` puqara, talantli`, ulli` shaxs ha`m dani`shpan aqi`lli` tu`rlerin ko`rsetiwi mu`mkin. A`piwayi` qatardag`i` shaxsti`n` ja`miyetke ta`siri tiykari`nan tar ortada – mikroortalı`qta tikkeley seziledi. Ulli` shaxslar, tariyxı`y shaxslar, danalar o`zinin` is ha`reketleri menen ja`miyetke unamli` yaki unamsi`z ta`sir etiwi, tariyxta ha`m turmi`sta teren` iz qaldi`ri`wi` mu`mkin.

Geniylik bul shaxs uqi`bi` – talanti` boli`p o`zinin` ta`krarlanbasli`g`i` ko`zge taslanadi` (Geniy lati`nsha so`z boli`p genius - uqi`pli`) ol adamzat ja`miyeti rawajlani`wi`nda ayri`qsha tariyxı`y a`hmiyeti menen si`patlanadi`.

Ja`miyetlik pa`nler tarawi`nda ulli` shaxs tu`sinigi qollani`ladi`. Shaxsti`n` ulli`li`g`i` o`zine tiyisli topar, elat yaki xalqti`n` oy-pikirin bildirip, olardi`n` tiykarg`i` maqset-u`mitlerin tariyxı`y protsesslerdin` ob`ektiv logikasi` talaplari`na say a`melge asi`ri`wda sheshiwshi wazi`ypani` ori`nlay ali`wi`nda. Bunday shaxsti`n` iskerliginde o`z xalqi`n baxi`t-saodatqa jetkeriw, o`zligin a`melge asi`ri`w, milliy ha`m ma`mleket g`a`rezsizligin qorg`ay ali`w, qullasi` adamzatti`n` alg`a ilgerilemeli ko`mek ko`rsetiw belgilewshi ori`n iyeleydi. Bunday shaxs tariyxti`n` sub`ekti da`rejesine ko`teriledi.

Uli`wma alg`anda sotsialli`q rawajlani`wg`a yaki og`an tosqi`nli`qqa tariyxı`y shaxslar sezilerli da`rejede ta`sir ko`rsetedi.

Shaxsti` hesh qashan ja`miyetten, ja`miyetti shaxstan aji`rati`p bolmaydi`. Ja`miyet shaxssi`z jasay almag`ani`nday shaxs ja`miyetten ti`sta ha`reket ko`rsete almaydi`.

Ja`miyettegi ja`miyetlik qatnaslar shaxsti` qanday qa`liplestirgen bolsa, o`z gezeginde shaxsta ja`miyetti sonday ta`rizde quradi`. Bunday shaxsta ol jasap ati`rg`an, ha`reket etip ati`rg`an ja`miyet, ha`m o`zine tiyisli klass, topar, millet yaki elatti`n` o`zine ta`n o`zgeshelikleri o`z sa`wleleniwin tabadi` dep juwmaqqa keliwge boladi`.

Ha`r bir ja`miyette o`zine ta`n shaxs tipi boladi`. Tu`rli ja`miyet, tu`rli ja`miyetlik ortalı`qta qa`liplesken shaxs o`zinin` sotsialli`q, seziw paziyletleri menen basqalardan tu`pten pari`q qi`ladi`.

Sotsialli`q filosofiyada shaxs ha`m ja`miyet qatnaslari`ni`n` tariyxı`y tipleri islenip shi`g`i`lg`an. Olardan industrial ja`miyetke ha`m postindustrial ja`miyetke ta`n qatnaslardi`n`:

- a) shaxsiy karamli`q (erksiz),
- b) shaxs erkinlig,
- v) erkin shaxs, tiplerinen ibarat u`sh tipi atap ko`rsetilgen.

Erkin, g`a`rezsiz shaxs postindustrial ja`miyetke o`tiw da`wirinde qa`liplese basladi`. Bunday ja`miyette bilim, axborot, ka`siplik sheberlik u`stemlik etedi, xi`zmet ko`rsetiw tarawlari` jedel rawajlanadi`.

Erkinlik a`sirese shaxs erkinligi volyuntariz ha`m fatolizm filosofiyasi`ni`n` bag`darlari`ni`n` bas ma`selesi.

Volyuntarizm lati`n valentuz – erk degen ma`nini an`latadi`.

Bul filosofiyali`q ko`zqaras shaxs erkin birinshi dep ta`riypleydi, tariyxı`y rotsessler ayri`m ali`ng`na shaxslardi`n` sub`ektiv qa`lewi tiykari`nda a`melge asadi` degen ideyani` alg`a ilgeriletedi. Volyuntarizmnin` ma`nis-mazmuni` XI`X a`sir nemets filosofi` Artur Shopengaue`rdin` erk filosofiyasfn o`z da`liyllewin tapqan.

G`a`rezsiz shaxsqa ta`n qa`siyet erkinlik. Erkinlik tu`siniginin` ma`nisi insanni`n` o`z qa`lewi boyi`nsha is ju`rgiziwi. Ol ja`miyet turmi`si`ni`n` tu`rli

tarawlarì menen baylani`sli`. Usi`nnan kelip shi`g`i`p erkinlik degende: e`konomikali`q, siyasiy, ruwxì`y tarawi`ndag`i` erkinlik na`zerde tuti`ladi`.

E`konomikali`q erkinlik en` da`slep miynet etiwdi ma`jbu`rlemeslik, onda e`konomikali`q insan tamani`nan ja`miyetlik miynetin` tu`rin tan`lap ali`wda, mu`lkke qatnasta ha`m qay jerde miynet etiwdi tan`lap ali`wda ma`lim boladi`. Bunda shaxs o`z umti`li`wlari` ha`m real ja`miyettin` real imkaniyatlari`nan kelip shi`g`adi`.

Siyasiy erkinlik turmi`s keshiriw ugshi`n za`ru`r ha`m huqi`qi` erkinliklerdin` boli`wi` menen da`lillenedi. Rawajlang`an ja`miyette ma`mleket insanni`n` haq-huqi`qlari`n ta`miyinleydi. Saylaw, saylani`w huqi`qi`, adalatli` ma`mleket du`zimi, xalqti`n` ma`mleket a`hmiyetine baylani`sli` ma`selelerdi sheshiwde qatnasi`w yamasa demokratik huqi`q ha`m erkinliklerden paydalani`w erkinligi siyasiy erkinlik tu`siniginde qaraladi`.

Ma`naviy erkinlik degende, en` da`slep hu`jdan erkinligi, ja`miyettin` ma`naviy turmi`si`na qatnasi`w, ma`deniy baylani`slardan erkin paydalani`w, do`retiwshiliktin` anaw yaki mi`naw tu`ri menen shug`i`llani`w, so`z eriknligi pikir erkinligi na`zerde tuti`ladi`.

Erkinlik juwapkershilik penen tikkeley baylani`sli`. Erkinlik ha`m juwapkershilik insanni`n` iskerliginin` o`z-ara ti`g`i`z baylani`sli` yaki tamani`n quraydi`. Juwapkershilik sotsialli`q a`hmiyetli bursh ha`m wazi`ypalardi`n` ori`nlani`wi` belgili moralli`q printsiplerge tayani`w boyi`nsha shaxsti`n` ja`miyet ag`zalari` aldi`ndag`i` juwapkershiligi. Erkinlik si`yaqli` juwapkershilikte tu`rli-tu`rli ko`rinislerde a`melge asi`wi` mu`mkin. Siyasiy, huqi`qi`y, moralli`q shaxs juwapkershiligi ja`ma`a`t juwapkershiligi.

Juwapkershilik ja`miyet, sotsialli`q topar shaxsqa qoyi`latug`i`n talaplar tiykari`nda qa`liplesedi. Bul talaplardi`n` shaxs ta`repinen ori`nlani`wi` oni`n` is ha`reketinde a`melge asadi`.

Juwapkershilik shaxsti`n` ja`miyet aldi`ndag`i` o`z juwapkershiligin teren` seze alatug`i`n insan. Erkin shaxs en` da`slep ja`miyet ma`plerin an`lag`an, ja`miyet aldi`ndag`i` o`z minnetin teren` sezgen insan. Ja`miyet turmi`si` ha`m

rawajlani`wi` insan iskerliginin` na`tiyjesi ha`m ko`rinisi eken, insan qanshama o`z juwapkershiligin teren` seze alsa, sonsha ol sapli` ha`reket ko`rsete aladi`. Shaxs erkinligi ja`miyet rawajlani`wi`ni`n` faktori` esaplanadi`.

Shaxs birlikti qorg`awshi ja`miyettin` tiykari onda ja`miyette bar bolg`an barli`q sotsialli`q qatnaslar ja`mlengen. Shaxslar bir-birinen o`zinin` ishki du`n`yasi ha`m sotsialli`q ma`pleri boyinsha pariqlanatug`in insan.

Ja`miyet rawajlaniw bari`si`nda insan o`z ishki du`n`yasi ha`m ma`plerine qarap pariqlanadi` ha`m a`ste-aqirin ja`ma` ag`zasinan shaxs da`rejesine ko`terilip baradi`.

I`nsan adam sipatinda du`n`yag`a keledi`, ja`miyetlik turmistag`i aktivlik da`rejesine qarap shaxs boli`p qa`liplesedi`.

Shaxs tu`siniginde insannin` barli`q ja`miyetlik maqset, waziypalari, barli`q adamlar arasi`ndag`i qatnaslar sa`wlelenedi`.

I`nsan ja`miyetlik a`meliy iskerligi barisinda ahaxs sipatinda qa`liplesip baradi`. Olay bolsa, shaxs o`zinde ja`miyet ushin a`hmiyetli qa`siyet ha`m waziypalardi` ja`mlegen insan.

Shaxsti`n` qa`siyetleri, ma`nisi oni`n` ja`miyettin` sotsialli`q-ekonomikaliq ha`m ruwxı`y turmisqa qatnasiwında ma`lim boladi`. Shaxstin` xislatlari degende: fizikaliq, ruwxı`y, sotsialli`q qa`siyetlerinin` jiyindi`si ko`zde tutiladi`.

Shaxsti`n` fizikaliq xislati – qa`siyetleri degende onin` fizikali`q denesi, oni`n` denesinin` du`zilisi, kiyiniwi, o`yi-senmyasi, ol ta`repinen jaratilg`an, barli`q zatları` ha`m o`zin an`lawi, o`zi ha`m basqalar tuwrali qayg`iriwi ko`zde tutiladi`.

Shaxsqa ta`n ja`miyetlik xislatlar basqa adamlar menen o`z-ara baylani`s ha`m qatnaslarda qa`liplesedi`. Shaxstin` tu`rli sotsialli`q birlikler-toparlardag`i roli tu`rlishe boladi`. Ma`selen, «ata», «ana», «perzent», «qon`i`si`, «dos-yaran`lar», qatarları`.

Shaxstin` ruwxı`yati, oni`n` ishki du`n`yasi` ruwi, onin` o`zine ta`n «Men» liginin` ko`rinisi sipatında jo`zege shig`adi`. Shaxs ma`nisin an`latiwshi bul ta`repler bir pu`tinlikti du`zedi` ha`m ol insannin` o`zine ta`n «Men» in an`latadi`.

Shaxstin' qa'liplesiwı ja'miyettegi toplan`an ta'jiriybelerdi' ha'm qadriyatlardi' o'zlestiriw protsessi boli'p tabiladi'.

Juwmaqlaw

Milliy ha`m uli`wmainsaniy qa`diriyatlar tuwrali` pikir ju`rgizgende ja`ne bir a`hmiyetli ma`selege ayri`qsha itibar beriwge tuwra keledi.

Bizge ma`lim milliy u`rp-a`detlerimiz boyi`nsha o`zbek ha`m qaraqalpaq shan`araqlari`nada ko`p balai` u`ylerde jas balalar balali`g`i`nan miynet penen ta`rbiyalanadi`, miynette shi`ni`g`adi`. Miynet etken bala shi`ni`qqan, aq-qarani` an`lag`an, ata-anasi`ni`n` qa`dirine jetken. Miynet etiw a`hmiyetli turmi`s boli`p, balalar bul jolda ha`r qanday tosqi`nli`q ha`m qi`yi`nshi`li`qlardi` sabi`r-taqat penen jen`iwge u`yrenge. Biraqta xalqi`mi`zdi`n` usi` a`hmiyetli miynet su`ygishligi geypara jag`daylarda itibardan shette qali`p ketti. Mektepte on-on bir ji`l oqi`p ta`lim-tarbiya alg`an boli`wi`na qaramastan jaslardi`n` ko`pshiligi turmi`sqa tayar bolmay qaldi`.

G`a`rezsizlike erisiw menen jaslar ta`rbiyasi`ni`n` mazmuni` ha`m ma`nisine, usi`llari` ha`m formalari`na o`zgerisler kirgizdi. Ta`lim-ta`rbiyada milliy qa`diriyatlardi` qaliplestiriw ha`m rawajlandi`ri`w tiykarg`i` ori`n tutatug`i`n boldi`. Bunnan bi`lay insanni`n` ja`miyettegi orni` ha`m keleshegi oni`n` teren` bilimge, uqi`bi`-talanti`na, isbilermenligine, miynet su`ygishligine baylani`sli` boli`p qaldi`.

Ma`mleketimiz o`z g`a`rezsizligine erisken ku`nnen baslap-aq elimizde bay ma`nawiy miyrasi`mi`zdi` tiklew ha`m rawajlandi`ri`wdi` ma`mleket siyasati` da`rejesine ko`terdi.

G`a`rezsizliktin` da`slepki ku`nlerinen-aq ata-babalari`mi`zdi`n` milliy qa`diriyatlari`n, bay ruwxı`y miyraslari`n tiklew jumi`slari` baslani`p ketti.

Xosh! milliy qa`diriyatlardi`n` o`zi ne, oni`n` tikleniwi nelerde ko`rinbekte?

Milliy qa`diriyatlar, ma`nawiy bayli`qlar basqi`nshi`li`q joli` menen a`melge asi`ri`latug`i`n na`rse emes, ba`lki ol ja`miyet rawajlani`wi`ni`n` ba`rshe basqi`shlari`nda oni`n` za`ru`rlikleri sebebinen ju`zege keledi ha`m sol da`wir o`mirin sa`wlelendiredi, ol ja`miyet o`zgeriwi menen joq boli`p ketpeydi, keyingi a`wladlar ushi`n miyras boli`p qaladi`. Ha`r bir a`wlad qa`diriyatlari`n jan`adan jaratpaydi, ba`lki bar bolg`an qa`diriyatlarg`a tayanadi`. Biraq oni` qanday bolsa

sonday ko`r-ko`rana qabi'l qi'la bermeydi, rawajlani'w ha'm insana`rwarli'q ko`z qarasi'nan qabi'l etedi ha'm rawajlandi'radi'.

Prezidentimiz I.A.Karimov aytadi': «Bizin` milliy o`zgesheligimiz uli'wma insani'yli'q qa`diriyatlar menen baylani'si'p ketken. Xalqi'mi'z a`sirler dawami'nda uli'wma insani'yli'q qa`diriyatlardi'n` rawajlani'wi'na u'lken u`les qosqan. Tu`rli millet wa`killerine hu`rmet, olar menen awi'zбирshilikte jasaw, diniy ken`peyillik, du`n`yawiy ilimlerge talpi'ni'w, o`zge xali'qlardi'n` jetekshi ta`jiriybeleri ha'm ma`deniyati'n u'yreniw si'yaqli' qa`siyetler de a`zelden xalqi'mi'zda bar».

Ja`miyetti ma`nawiy jan`alawdan basli' maqset jurt ti'ni'shli'g'i', Watan rawaji', xali'q erkinligi ha'm pa`rawanli'g'i'na erisiw ha'm ka`mil insandi' ta`rbiyalaw, sotsialli'q birge islesiw ha'm milletler ara tati'wli'q, diniy ken`peyillik kibi ko`p a`hmiyetli ma`selerden ibarat.

Milletler ara tati'wli'q ha'm uli'wma insani'yli'q ma`nawiyat dizimine kirer eken, bul tuwri'si'nda bizin` ma`mleketimizde qanday isler a`melge asi'ri'lmaqta? Aldi'n faktlerge mu`ra`jat eteyik. O`zbekstanda 25 millionnan aslam xali'q, 136 millet wa`killeri jasamaqta, 15 diniy kanfessiya, 86 milliy – ma`deniy oraylar islep turi'pti'. Xali'qti'n` 20%i'nan arti'q bo`legin basqa millet wa`killeri quraydi'. Usi' faktlerdi analiz etip ko`rsek to`mendegishe pikirge kelemiz.

Jurtbasshi'mi'z aytqanlari'nday: «Xalqi'mi'z bulaqlari'ni'n` ko`zleri qaytadan ashi'lg`anli'g'i', ja`ha`n ma`deniyati' jetiskenliklerine zor u`les qosqan ulli' a`jdadlari'mi'zdi'n` ma`deniy ha'm ma`rifiy miyraslari'ni'n` teren`ligi an`lan`lang`ani' ha`r bir awladti'n` o`z o`tmishine, biybaha milliy ha'm diniy qa`diriyatlarg`a hu`rmet penen qaraw, olardi' asi'rap-abaylaw ruwhi'nda ta`rbiyalani'p ati'rg`ani', a`yne waqi'tta ha`zirgi zaman ja`ha`n tsivilizatsiyasi ha'm og`an ortaq boli'w za`ru`rligi toli'q an`lap jetilgeni-mine usi'lardi'n` ha`mmesi o`mir baxsh etetug`i'n jer boli'p, bizin` jan`alani'w ha'm xalqi'mi'zdi'n` milliy o`zligin an`lawi'n asi'ri'w mine usi'g`an tayanadi'

PAYDALANI'LG'AN A'DEBI'YATLAR DI'ZI'MI':

1. I.A. «Karimov I'stiqlol va ma'naviyat». –Toshkent., «O'zbekiston», 1994y.
2. I.A. Karimov «Bizdan ozod va Obod vatan qolsin». –T. «O'zbekiston», 1994y.
3. I.A. Karimov «Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir» – Toshkent, O'zbekiston, 1996y.
4. I.A. Karimov. «Tarixiy xotirasiz kelesajak yuq». T., «Sharq», 1998y.
5. I.A. Karimov «Milliy istiqlol mafkurasi – xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir». Toshkent. «O'zbekiston» 2000y.
6. I.A. Karimov «I'nson manfaatlari ustuvorligini ta'minlash barcha islohat va o'zgarishlarning bosh maqsadi». T. «O'zbekiston» 2008y.
7. I.A. Karimov «I'nson manfaatlari, huquq va erkinliklari – eng oliy qadriyat». T. «O'zbekiston» 2005y.
8. I.A. Karimov. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. T., «O'zbekiston», 1992
9. I.A. Karimov. Yuksak ma'naviyat - engilmas kuch. T., «Ma'naviyat»-2008
10. I.A. Karimov O'zbekiston Respublikasi' Oliy majlisi qonunchilik palatasi va senatining 2010 yil 12-noyabrdagi qo'shma majlisidagi «Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqoralik jamiyatni rivojlantirish kontsepsiyasi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv uslubiy majmua. Toshkent. «I'qtisodiyot» nashriyoti. 2010y.
11. I.A. Karimov O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. Toshkent. «O'zbekiston» 2011
12. «Falsafa» (Yusupov E. tahriri ostida) – T.: 2006.
13. Falsafa asoslari (Nazarov Q. taxriri ostida). – T., 2005.

14. «Falsafa» (Axmedova M). – T., 2006 yil.
15. Yangi va eng yangi davr G`arbiy evropa falsafasi. T., “Sharq” 2002
16. I'.Karimov, M.Rustamova. Falsafa fani tarixi va nazariyasi. (Metodik qo`llanma). T., TDPU 2007 yil.
17. N. Shermuhammedova. Falsafa. Darslik. T. 2009yil.
18. J. Bazarbaev Milliy ideya - bizin' ideyami'z. -N., 2003
19. J. Bazarbaev Ruwxi'yli'q tiykarlari'. -N., 2010
20. Abu Nasr Forobiy. “Fozil odamlar shahri”. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. Mas`ul muharrir M.Xayrullaev, 1993.
21. Musurmonova O. Ma`naviy kadriyatlar - soglom avlodni tarbiyalash vositasi. Toshkent, 1995
22. Musurmonova O. Ma`naviy kadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. Toshkent, 1996
23. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi (Aksiologiya). Toshkent, «Faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti», 2004.

A`jiniyaz ati`ndag`i` No`kis ma`mleketlik pedagogikali`q instituti «Milliy ideya, ruwxiylik tiykarlari ha`m huqiq ta`limi» bakalavr ta`lim bag`dari` 4a-kurs studenti Allambergenov Mirbektin` «Milliy, regionalliq ha`m ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligi ha`m olardıń insan ha`m ja`miyet turmısındag`ı a`hmiyeti» temasında pitkeriw qa`nigelik jumisin

BAHALAW

Allambergenov Mirbektin` bakalavr pitkeriw qanigelik jumısı «Milliy, regionallıq ha`m ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligi ha`m olardıń insan ha`m ja`miyet turmısındag`ı a`hmiyeti» atlı temasin analizlewge arnalg`an.

Bul ma`sele ha`r ta`repleme filosofiyalıq a`debyatlar arnawlı tu`rde tolıq analizlengen. Usınıs esapqa alıp men bakalavr pitkeriw jumısının` temasın tan`ladım. Milliy, regionallıq, ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligin, o`z-ara qatnas - baylanısın a`meliyatta ayrıqsha a`hmiyetke iye.

Jumısta temanın` aktuallıg`ı tiykarlanıp berildi, milliy – regionallıq – ulıwmainsanıy qa`diriyatlarǵa ta`rip berilip, olardıń o`z-ara baylanısı analiz etildi.

Pitkeriw qanigelik jumıstın` II babında Milliy ha`m ulıwmainsanıy uyg`ınlıg`ının` ja`miyettin` jedel rawajlanıwına ta`siri analizlewge qaratılǵan.

Bul bapta milliy qa`diriyatlardıń milliy o`zlikti an`lawdag`ı, al ulıwmainsanıy qadiriyatlar: nızam u`stinligi, demokratiya, insan ma`pleri, erkinliktin` ja`miyettin` jedel rawajlanıwdag`ı a`hmiyeti ashıp berildi.

G`a`rezsizlik, demokratiya insan erkinligi qa`diriyatlarının` insannın` ku`sh-qu`direti deregi ekenligi analizlengen.

Jumıstın` juwmaqlaw bo`liminde bir qatar pikirler usınıslar, juwmaqlar berilgen.

Usı orınlangan sheshimlerdi esapqa alıp qa`nigelik jumıstı erkin qorg`awǵa turarlıq dep esaplayman.

Pikir bildiriwshi:

dotsent R.Seytnazarov

A`jiniyaz ati`ndag`i` No`kis ma`mleketlik pedagogikali`q instituti «Milliy ideya, ruwxliylik tiykarlari ha`m huqiy ta`limi» bakalavr ta`lim bag`dari` 4a-kurs studenti Allambergenov Mirbektin` «Milliy, regionalliq ha`m ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligi ha`m olardıń insan ha`m ja`miyet turmısındaǵı a`hmiyeti» temasında pitkeriw qa`nigelik jumisin

Annotatsiya

**Pitkeriw qa`niygelik jumisi temasi:** «Milliy, regionallıq ha`m ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligi ha`m olardıń insan ha`m ja`miyet turmısındaǵı a`hmiyeti»

Temanin` aktuallig`i: Ma`nawiy qa`diriyatlar ha`m milliy o`zlikti an`law tınıshlıq ha`m rawajlanıwdıń bas sha`rti bolıp, xalıq an`ının` o`siwi ha`m o`mir ha`mde turmıs ma`deniyatının` rawajlanıwında za`ru`r a`hmiyet do`reledi.

Jumistin` maqseti ha`m waziypalari: Ma`nawiy qa`diriyatlar ha`m milliy o`zlikti an`law tınıshlıq ha`m rawajlanıwdıń bas sha`rti bolıp, xalıq an`ının` o`siwi ha`m o`mir ha`mde turmıs ma`deniyatının` rawajlanıwında za`ru`r a`hmiyet do`reledi.

Jumistin` du`zilisi: Jumis kirisiw, eki bap, juwmaq ha`m paydalang`an a`debiyatlardan ibarat.

**Jumistin` jan`alig`i:** G`a`rezsizlik – bul qashanda xalıqtın`, millettin` o`zinin` rawajlanıw jolın erkin tan`lawı. Olay bolsa g`arezsizliktin` tiykarın erkin milliy tan`law, qısqa qılıp aytqanda erkinlik. Erkin jasaw, rawajlanıw, za`ru`rlikti an`law, du`n`yag`a ma`lim filosof Gegel` ta`repinen durıs ta`riplenip berilgen, usınnan keyin shıǵıp g`a`rezsizlik – bul ulıwma milliy za`ru`rlik penen og`an sa`ykes ha`reket birligi

**Jumistin ilimiy ha`m a`meliy a`hmiyeti:** Ulıwma insanıy qadiriyaatlar insanlardı ta`rbiya ha`m ma`deniyattın` u`stinligin aytıp o`tiwde, olardı tu`rli sotsial – ekonomikalıq sistemadag`ı ma`mleketlerdin` birge islesiwinin` ulıwma bag`darın payda etiw ha`m du`n`yada ju`z berip atırǵan sotsial – siyasiy tu`siniwde, ma`mleketler ha`m xalıqlar ortasında ma`deniy - ma`na`wiyy, ilimiy – texnikalıq, a`skeriy salanı, qarım-qatnastı rawajlandırıwda ko`rinedi.

Pitkeriwshi:
Ilimiy basshi:

Allambergenov Mirbek
dotsent R.Seytnazarov

A`jiniyaz ati`ndag`i` No`kis ma`mleketlik pedagogikali`q instituti «Milliy ideya, ruwxiylik tiykarlari ha`m huqiq ta`limi» bakalavr ta`lim bag`dari` 4a-kurs studenti Allambergenov Mirbektin` «Milliy, regionalliq ha`m ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligi ha`m olardıń insan ha`m ja`miyet turmısındag`ı a`hmiyeti» temasında pitkeriw qa`nigelik jumisin

Pikir

Allambergenov Mirbektin` bakalavr pitkeriw qanigelik jumısı «Milliy, regionallıq ha`m ulıwmainsanıy qa`diriyatlardıń birligi ha`m olardıń insan ha`m ja`miyet turmısındag`ı a`hmiyeti» atlı temasın analizlewge arnalg`an.

Joqari` ma`na`wiyatlı` insan bu`gingi ku`n ha`m keleshek haqqı`nda pikir ju`ritedi, qayg`i`radi`, soni`n` menen birge keleshekтеgi o`mir ha`m turmi`sti`n` rawajlanı`wi` ushi`n o`z u`lesin qosi`wg`a umti`ladi`.

Sonli`qtan, jas g`a`rezsiz ma`mleketimizdin` keleshegi ushi`n ma`na`wiyatı` joqari`, nawqi`ran insanlar za`ru`r. Soni`n` ushi`n jurtbasshi`mi`z, Joqari` ma`na`wiyat-keleshek pundamenti” degen hikmetli shaqi`ri`qti` ja`ne de joqari`raq ko`terdi.

Jumısta temanın` aktuallıg`ı tiykarlanıp berildi, milliy – regionallıq – ulıwmainsanıy qa`diriyatlarg`a ta`rip berilip, olardıń o`z-ara baylanısı analiz etildi.

Pitkeriw qanigelik jumıstın` II babında Milliy ha`m ulıwmainsanıy uyg`ınlıg`ının` ja`miyettin` jedel rawajlanıwına ta`siri analizlewge qaratıl`an.

Bul bapta milliy qa`diriyatlardıń milliy o`zlikti an`lawdag`ı, al ulıwmainsanıy qadiriyaatlar: nızam u`stinligi, demokratiya, insan ma`pleri, erkinliktin` ja`miyettin` jedel rawajlanıwdag`ı a`hmiyeti ashıp berildi.

G`a`rezsizlik, demokratiya insan erkinligi qa`diriyatlarının` insannın` ku`sh-qu`dreti deregi ekenligi analizlengen.

Jumıstın` juwmaqlaw bo`liminde bir qatar pikirler usınıslar, juwmaqlar berilgen.

Usı orınlangan sheshimlerdi esapqa alıp qa`nigelik jumıstı erkin qorg`awg`a turarlıq dep esaplayman.

Pikir bildiriwshi:

f.i.k.dotsent S.Abaev